

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ ПРАВА

Методичні рекомендації
до практичних занять для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

Електронний ресурс

Рецензенти:

О. В. Чуєшкова – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

О. Г. Гусак – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Харківського національного медичного університету.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 23 жовтня 2025 року)*

Т 33 **Теоретико-прикладні основи права : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» [Електронний ресурс] / уклад: О. П. Варич, Д. В. Коваленко. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 139 с.)**

Методичні вказівки для проведення практичних занять з дисципліни «Теоретико-прикладні основи права» спрямовані на підвищення ефективності підготовки здобувачів вищої освіти до практичних занять шляхом формування практичних завдань, рекомендованої літератури, методики підготовки до виконання кожного типу завдань, що покращить рівень засвоєння основ правових знань.

Метою практичних занять є формування практичних умінь та навичок, відображених у програмних результатах навчання, передбачених відповідними освітньо-професійними програмами. Видання призначене здобувачам освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

УДК [340(477):37.016](075.3)

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2025

© Варич О. П., Коваленко Д. В., уклад., 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	13
Розділ 1. Правові засади українського суспільства.....	16
Практичне заняття 1. Поняття та сутність держави.....	16
Практичне заняття 2. Поняття та зміст права.....	20
Практичне заняття 3. Визначення предмету та методу приватних та публічних галузей права.....	26
Практичне заняття 4. Класифікація нормативно-правових актів та аналіз системи законодавства.....	30
Практичне заняття 5. Поняття правової держави та її характерні ознаки.....	34
Практичне заняття 6. Порядок реалізації виборчого права.....	38
Практичне заняття 7. Правовідносини: поняття, зміст та структура.....	42
Практичне заняття 8. <u>Порядок реалізації прав та свобод.....</u>	46
Практичне заняття 9. Порядок реалізації цивільних прав.....	51
Практичне заняття 10. Поняття та зміст права власності.....	57
Практичне заняття 11. Поняття та зміст зобов'язального права.....	63
Практичне заняття 12. Практикум: Ефективні способи вирішення проблемних правових ситуацій в галузі зобов'язального права.....	68
Практичне заняття 13. Договірне право.....	73
Практичне заняття 14. Право інтелектуальної власності.....	78
Практичне заняття 15. Сімейне право.....	83
Практичне заняття 16. Спадкове право.....	89
Розділ 2. Теоретико-правові основи освіти.....	94
Практичне заняття 17. Система освіти та її складники.....	94
Практичне заняття 18. Освітнє законодавство.....	99
Практичне заняття 19. Характеристика рівнів освіти через призму рівнів Національно рамки кваліфікацій.....	104
Практичне заняття 20. Визначення форм порушення принципу академічної добросовісності при виконанні письмових робіт студентами. Аналіз системи запобігання та виявлення плагіату в ХНУ ім. В. Н. Каразіна	108
Практичне заняття 21. Система вищої освіти в Україні через призму нормативно-правового регулювання.....	112
Практичне заняття 22. Аналіз структури закладу вищої освіти та системи управління на прикладі ХНУ ім. В. Н. Каразіна.....	119
Практичне заняття 23. Застосування локальних нормативно-правових актів в процесі професійної діяльності та навчання	125

Практичне заняття 24. <u>Самостійна письмова робота</u> : Демонстрація навичок самоорганізації навчальної діяльності.....	129
Практичне заняття 25. Правовий статус учасників освітнього процесу...	134
Практичне заняття 26. Практичні механізми та державні гарантії реалізації прав учасників освітнього процесу	138

ВСТУП

Освітній компонент «Теоретико-прикладні основи права» в усіх освітньо-професійних програмах для спеціальності 015 «Професійна освіта» зазначений як обов'язковий. Нормативні дані курсу: 6 кредитів ЄКТС, загальна кількість годин – 180, з них аудиторне навантаження складає 90 годин (лекції 38 годин, практичні заняття – 52 години), самостійна робота – 90 годин.

Метою вивчення навчальної дисципліни є підготовка здобувачів освіти до реалізації оптимального об'єму правових знань у повсякденному житті та професійній сфері для удосконалення здатності реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; для удосконалення здатності до пошуку та аналізу інформації з різних джерел; для удосконалення здатності застосовувати знання в практичних ситуаціях.

Завдання курсу:

- сформувати чітке розуміння концепцій правової держави і громадянського суспільства;
- зорієнтувати студентів в основних формах демократії в Україні;
- виробити навички формування власних суджень з урахування теоретико-правових аспектів функціонування правової держави, громадянського суспільства;
- виробити сталі навички застосування певного алгоритму дій із застосування вимог законодавства в практичних (проблемних) ситуаціях;
- сформувати розуміння системи освіти та її складових;
- закріпити навички використання стандартів освіти (професійних стандартів) у професійній діяльності;
- удосконалити навички застосування принципу академічної доброчесності під час навчання;

- актуалізувати уміння із захисту власних прав та свобод, в тому числі в рамках правового статусу студента.

Освітній компонент забезпечує формування наступних програмних результатів навчання:

ПРН 01 Уміти використовувати інструменти демократичної правової держави в професійній та громадській діяльності, приймати рішення на підставі релевантних даних та сформованих ціннісних орієнтирів.

ПРН 02 Володіти інформацією чинних нормативно-правових документів, законодавства, галузевих стандартів професійної діяльності в установах, на виробництвах, організаціях в галузі економіки та освіти.

ПРН 05 Володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні з групами та окремими особами.

ПРН 06 Доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, обґрунтування і висновки до фахівців і широкого загалу державною та іноземною мовами.

ПРН 08 Самостійно планувати й організувати власну професійну діяльність і діяльність здобувачів освіти і підлеглих.

ПРН 20 Емпатійно взаємодіяти, відповідати за прийняття рішень в межах своєї компетенції, дотримуватися стандартів професійної етики.

У навчальному виданні відображено методи та засоби навчання, які дозволяють виміряти та діагностувати заявлені результати навчання, а також зорієнтуватися студентам у вимогах до рівня знань, необхідних для успішного завершення вивчення курсу «Теоретико-прикладні основи права» шляхом складання іспиту.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Робота на практичних заняттях передбачає усну та практичну частину. В рамках усної частини студентам необхідно продемонструвати навички вільного володіння матеріалом теми, знання основних проблем вказаної теми.

Підготовка до усної частини практичного заняття передбачає серйозну самостійну роботу. Вказана робота має складатися з декількох етапів, серед яких можна виділити роботу з конспектом лекцій та додатковою літературою, роботу з нормативно-правовими актами. Детально всі етапи самостійної роботи викладено в методичних вказівках до самостійної роботи з курсу.

Процес підготовки до експрес опитування студентам необхідно розпочати із знайомства зі змістом питань для обговорення (див. пункт «Питання для обговорення»). Для формування змістової складової в рамках питань для обговорення необхідно опрацювати конспект лекцій: структурувати інформацію, виділити основні смислові елементи в кожному питанні, знайти та записати основні поняття, судження та умовиводи до кожного питання. За необхідності зробити план кожного тематичного розділу в рамках теми. В процесі підготовки слід пам'ятати, що вивчення будь-якої галузі права передбачає аналіз змісту нормативно-правових актів.

Виступи з усними повідомленнями та презентаціями. Вказаний тип навчальної роботи дозволяє розвивати такі загальні компетентності як спілкування рідною мовою через призму професійних термінів, здатність працювати самостійно, здатність до аналізу та синтезу. Супроводження усного повідомлення презентацією допомагає сформувати елементарні комп'ютерні навички.

Обрання теми повідомлення можливе в рамках тем, запропонованих викладачем (див. розділ «Теми для усних повідомлень та презентацій») або через самостійне формулювання за умови обов'язкового погодження з викладачем. У будь-якому випадку, усний виступ має відповідати проблематиці теми, яка розглядається на практичному занятті. Для успішного оцінювання вказаного

типу роботи, необхідно виконати декілька вимог при підготовці усного повідомлення та презентації.

Підготовка усного повідомлення. Усне повідомлення в рамках практичних занять – це короткий публічний виступ на задану тему. Тривалість усного повідомлення не має перевищувати 3 – 5 хвилин. Загальні вимоги до усного повідомлення викладено в *таблиці 1. Вимоги до усного повідомлення.*

Таблиця 1. Вимоги до усного повідомлення

Тривалість повідомлення	3-5 хвилин
Тема повідомлення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Самостійний вибір теми із списку, запропонованого викладачем. 2. Самостійне формулювання теми в рамках проблематики практичного заняття
Структура повідомлення	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Вступ.</i> Зазначення мети та структури повідомлення. 2. <i>Викладення основного матеріалу.</i> Викладення теоретичних підходів до вказаного питання. Відображення вказаного питання у нормативно-правових актах. 3. <i>Висновки.</i> Узагальнення основного матеріалу та викладення власного погляду на обрану тему.
Аналіз використаної літератури	<ol style="list-style-type: none"> 1. Озвучення загального переліку основної та додаткової літератури. 2. Аналіз інтернет-ресурсів. 3. Аналіз нормативно-правових актів (<i>дата прийняття, зазначення назви розділу та номерів статей, які стосуються теми повідомлення</i>). 4. Рекомендації одногрупникам щодо використання опрацьованої літератури.

Представлення усного повідомлення за допомогою мультимедіа (презентація). У випадку обрання такої форми представлення усного повідомлення як презентація, слід враховувати наступні нюанси:

1. Структура самого повідомлення має відповідати вимогам, викладеним в *таблиці 1. Вимоги до усного повідомлення.*
2. Загальна кількість слайдів 6-8.

3. Не допускається розробка слайдів, які вміщують виключно текстову інформацію.
4. Передача інформації в слайдах має носити структурний характер (*за допомогою окремих фігур чи анімації*).
5. Використання іконографіки підвищує загальну оцінку за представлену презентацію, але не є обов'язковою.
6. Презентація не має бути переобтяжена фото.

Робота з таблицями. Виконання вказаного завдання передбачає формування навичок критичного мислення. Основою завдання є робота з концептуальною таблицею, тобто викладач пропонує студентам розглянути та порівняти за певними критеріями одно порядкові явища чи категорії. Ефективне виконання вказаних завдань передбачає скрупульозну роботу з конспектом лекцій, іншими навчальними джерелами та нормативно-правовими актами.

Виконання практичних завдань. **Практичне заняття**, згідно Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, це вид навчального заняття, на якому особи, які навчаються, під керівництвом науково-педагогічного працівника закріплюють теоретичні положення навчальної дисципліни і набувають вмінь та навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно сформульованих завдань. Проведення практичних занять з курсу передбачає саме такий підхід. В рамках дисципліни «Теоретико-прикладні основи права» практичні завдання розроблено за різними рівнями складності згідно таксономії завдань за Б. Блумом, а також використано технологію проблемного навчання. Особливу увагу необхідно приділити підготовці до завдань, які передбачають виконання проблемних правових ситуацій, а саме підготувати нормативно-правові акти, за допомогою яких можна буде належним чином проаналізувати правову проблему та запропонувати рішення, яке буде ґрунтуватися на положеннях чинних актів законодавства. Формування вказаних вмінь та навичок потребує додаткових самостійних зусиль та самостійного опрацювання нормативно-правових актів.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Навчально-методична мета – закріпити знання основних концепцій походження держави, через знання теоретичних конструкцій держави сформувати навички трансформації отриманих знань в практичну площину.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. [Правові засади українського суспільства](#): навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад.. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.
2. [Правові засади українського суспільства](#). Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
3. [Теорія держави та права](#) : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. [Теоретико-прикладні основи права](#): конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 015 Проф. осв.(всі спеціалізації) /Д. В. Коваленко, О. П. Варич ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УІПА, 2020. – 182 с

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.

ПЛАН:

1. Проведення дискусії в рамках питань для обговорення.
2. Виступи студентів з усними доповідями та презентаціями.
3. Практична частина: робота з контекстними таблицями, виконання практичних завдань (робота в малих групах).
4. Підведення підсумків заняття.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Держава, право, міфологічна теорія, релігійна теорія, патріархальна теорія, патерналістська теорія, патримоніальна теорія, договірна теорія, теорія насильства, психологічна теорія, суверенітет, незалежність, самостійність, форма держави, форма державного устрою, монархія, республіка, федерація, форма державного режиму, демократичний режим, авторитарний режим, тоталітарний режим, форма державного правління, державний апарат.*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. *Поняття та зміст основних теорій походження держави.*
2. *Поняття та основні функції держави.*
3. *Механізм держави та державний апарат.*
4. *Форми державного устрою.*

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Основні теорії походження держави.*
2. *Держава в різні історичні періоди.*
3. *Механізм держави.*
4. *Система державного устрою України.*
5. *Система державного устрою Великобританії.*
6. *Система державного устрою Польщі.*

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 1.1. Теорії походження держави

<i>Підхід</i>	<i>Основна ідея</i>	<i>Представники</i>
1. Ліберальний підхід (правова держава)		
.....		

Таблиця 1.2. Поняття держави

<i>Ознака</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Визначення</i>	

<i>Основні підходи до розуміння</i>	
<i>Форми існування</i>	
<i>Елементи держави</i>	

Таблиця 1.3. Функції держави

<i>Ознака</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Публічна влада</i>	
<i>Територіальний поділ</i>	
<i>Суверенітет</i>	
<i>Правотворчість</i>	
<i>Монополія та примус</i>	
<i>Оподаткування</i>	

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. державного суверенітету*
- 1.1.2. політичного режиму*
- 1.1.3. територіального устрою держави*

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. державного суверенітету*
- 1.2.2. політичної системи суспільства*

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. між державним суверенітетом та міжнародним правом*
- 2.1.2. між формою правління та рівнем демократизації держави*
- 2.1.3. між рівнем економічного розвитку та типом державного управління*

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

- 2.2.1. централізованих держав у Середньовіччі*

2.2.2. розпаду багатонаціональних імперій

2.2.3. формування правової держави у ХХ столітті

2.3. Прокоментуйте положення про те:

2.3.1. що держава не може існувати без примусу, але примус має бути легітимним

2.3.2. що політичний режим визначає реальні права і свободи громадян, незалежно від задекларованих норм

2.3.3. що форма державного правління впливає на стабільність політичної систем

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. впливу глобалізації на державний суверенітет

3.1.2. ролі держави у забезпеченні прав людини

3.1.3. механізмів стримувань і противаг у демократичних державах

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. конфлікту між центральною та регіональною владою у федеративній державі

3.2.2. обмеження авторитарної влади в країнах, що перебувають у стані демократичної трансформації

3.2.3. забезпечення ефективного функціонування правової держави в умовах політичної нестабільності

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

а) поняття "національна держава" та "міждержавне об'єднання"

б) поняття "авторитаризм" та "тоталітаризм"

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

4.2.1. обмеження політичних прав в умовах воєнного стану

4.2.2. можливості існування бездержавного суспільства

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. надмірна централізація державного управління

4.3.2. відсутність ефективного механізму стримувань і противаг у державній владі

4.3.3. необмежена влада глави держави

ЗАВДАННЯ ДЛЯ РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ

Тема. Аналіз реальних державних систем.

Завдання:

Кожна група отримує опис певної країни (наприклад, США, Німеччина, Китай, Саудівська Аравія).

Кожній групі необхідно провести аналіз державної системи в рамках свого прикладу за наступними критеріями:

- ✓ Який тип держави (демократична/авторитарна, правова/поліцейська тощо)?
- ✓ Які ознаки держави найбільш виражені?
- ✓ Які функції виконує держава в цій країні?

Презентація результатів: кожна група коротко представляє свої висновки.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА

Навчально-методична мета – закріпити знання основних концепцій походження права, через знання теоретичних конструкцій права сформувати навички трансформації отриманих знань в практичну площину.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад.. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.

2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
3. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.— 432 с.
4. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006
5. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. вищ. навч. закл./ О. Г. Мурашин; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ: Університет "Україна", 2014. - 562 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.

ПЛАН:

1. Проведення дискусії в рамках питань для обговорення.
2. Виступи студентів з усними доповідями та презентаціями.
3. Практична частина: робота з контекстними таблицями, виконання практичних завдань (робота в малих групах).
4. Підведення підсумків заняття.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Праворозуміння, позитивне право, природне право, об'єктивне право, суб'єктивне право, системність права, об'єктивність права, формальна визначеність права, загальнообов'язковість права, функції права, структура права.*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Праворозуміння: основні форми та підходи.
2. Поняття, зміст та ознаки права.
3. Суб'єктивне та об'єктивне право, позитивне та природне право.
4. Основні функції та структура права.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Праворозуміння як елемент правової культури.
2. Вплив нормативістської теорії на формування романо-германської системи права.
3. Поняття права в різних правових системах.
4. Принцип формальної рівності у праві: теорія та історія.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 2.1. Основні концепції праворозуміння.

До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер

1 Теорія природного права	а) Її представники (Г. Гуго, Ф.Савіньї, Г.Пухта) вважали, що право — це історичне явище, яке, як і мова, виникає поступово, непомітно, стихійно, у результаті діяльності людей, а законодавча влада тільки систематизує та доповнює його. За цією концепцією право, перш за все, — це правові звичаї, а закони — похідні від звичаєвого права, які ґрунтовно перевірені часом
2 Історична школа права	б) Представники Т.Гоббс, Г.Гроцій, Д.Локк, О.Радищев та ін. Ґрунтувалися на визнанні цивілізації, пріоритетами якої є ідеї справедливості, добра, невід’ємність прав і свобод людини, панування розуму. Вони стверджували, що право, яке творить держава, має своє значення лише тоді, коли воно відповідає основам
3 Психологічна теорія права	с) Представники: Д.Остін, Н.М.Коркунов, Г.Ф.Шершеневич, Г.Кельзен. Право, згідно з їх уявленнями, є сукупністю норм, даних об’єктивно, що не потребують ідеологічного обґрунтування. Вихідний елемент права — норму права вони розглядали як раз і назавжди постійну догму, а єдиним джерелом права визнавали державну владу, наділену примусовою силою. Право, як вважає Г.Кельзен, — це сукупність правил поведінки, які регулюють суспільні відносини, з точки зору належного і суцього, незалежно від реального життя

4 Концепція позитивізму	d) Л.Петражицький, Г.Тард, Л.Кнапп та ін. За цією концепцією психіка людини — це фактор, який визначає розвиток суспільства. Поняття і сутність права не пов'язуються з діяльністю законодавця, а характеризуються як правові емоції, переживання людей. Правові явища — це особливого роду складні емоційно-інтелектуальні психічні процеси, які здійснюються у сфері психіки індивіда. Право ними поділяється на позитивне (встановлене державою) та інтуїтивне (результат внутрішнього, інтуїтивного самовизначення індивіда)
5 Концепція соціологічного праворозуміння	e) Д.Холл. Він спробував поєднати окремі елементи теорії природного права, позитивізму, соціологічної школи права, створивши тим самим нову школу. Так із позитивного права запозичене вчення про юридичні терміни, з природного права — вчення про моральну цінність права, з соціологічної юриспруденції — умови виникнення і розуміння права, процес його функціонування
6 Теорія інтегративної юриспруденції	f) Засновником був Є.Ерліх. Вважав, що право коріниться не в законах, а в самому суспільстві. Джерело його слід шукати в поведінці людей, які реалізують право. З цих позицій він висунув ідею «живого права спільнот», віддавши перевагу судовій та адміністративній правотворчості
7 Праворозуміння	g) Цінність права полягає в тому, що право є регулятором суспільних відносин, інструментом для вирішення різноманітних завдань, у тому числі для функціонування інших соціальних інститутів та соціальних благ. Воно здатне забезпечити організованість і нормальну життєдіяльність, h) Соціальний мир і злагоду, зняти соціальну напруженість

Таблиця 2.2. Принципи права

1 Правові принципи	a) Це такі ідеї, положення, які сприймаються без доведення
2 Правові аксіоми	b) Ніхто не може бути визнаним винним у здійсненні злочину, а також притягнутий до кримінальної відповідальності інакше як за вироком суду

3 Правові презумпції	с) Не може бути два покарання за одне й те ж правопорушення
4 Спростовні правові презумпції	d) Це такі ідеї, які допускають їх істинність без доведення, іншими словами — це припущення
5 Неспростовні правові презумпції	e) Це провідні засади, ідеї права, які в конкретному вигляді характеризують його зміст, визначають спрямованість правового регулювання. Вони зумовлені об'єктивними закономірностями існування і розвитку людини та суспільства
6 Загальнолюдські принципи	f) Засади, що відображають специфіку права певної країни в реальних соціальних умовах
7 Типологічні принципи права	g) Засади, що охоплюють одну або кілька галузей права певної держави
8 Конкретно-історичні принципи	h) Такі засади й ідеї, які притаманні всім правовим системам певного історичного типу
9 Галузеві й міжгалузеві принципи	i) Це державні юридичні ідеали, які зумовлені певним рівнем всесвітнього розвитку, цивілізації, втілюють найкращі прогресивні здобутки правової історії людства і зазначені в нормативно-правових документах

Таблиця 2.3. Види соціальних норм

<i>Питання для порівняння</i>	<i>Моральні норми</i>	<i>Релігійні норми</i>	<i>Звичай</i>	<i>Корпоративні норми</i>	<i>Правові норми</i>
1. Походження					
2. Спосіб встановлення					
3. Ким встановлюються норми					
4. Спосіб підтримання					
5. Відповідальність за порушення					

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

1.1.1. системи права

1.1.2. механізму правового регулювання

1.1.3. правової культури

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

1.2.1. верховенства права

1.2.2. правосвідомості

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

2.1.1. між верховенством права та правовою державою

2.1.2. між джерелами права та правотворчістю

2.1.3. між правовими нормами та механізмами їх реалізації

2.2. Поясніть причини виникнення наступних концепцій:

2.2.1. природного права

2.2.2. нормативізму в праві

2.2.3. соціологічного підходу до права

2.3. Прокоментуйте положення про те:

2.3.1. що право є інструментом забезпечення балансу між свободою особистості та державними інтересами

2.3.2. що правосвідомість суспільства визначає рівень його демократизації

2.3.3. що законність є необхідною, але недостатньою умовою справедливості правової системи

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. принципу верховенства права в конкретній країні

3.1.2. механізмів захисту прав людини в демократичних та авторитарних державах

3.1.3. впливу міжнародного права на національне законодавство

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. низького рівня правової культури в суспільстві

3.2.2. правової невизначеності у сфері регулювання цифрових технологій

3.2.3. забезпечення незалежності судової системи в умовах політичного тиску

3.3. Сформууйте власну правову концепцію для майбутнього суспільства:

- Які принципи вона міститиме?
- Як у ній будуть забезпечуватися права та обов'язки громадян?
- Як регулюватимуться відносини між державою та індивідом

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

- 4.2.1. обмеження свободи слова в умовах надзвичайного стану
- 4.2.2. впливу політики на судову систему

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

- 4.3.1. відсутність чітко визначених правових норм у сфері технологій (наприклад, штучного інтелекту)
- 4.3.2. нехтування принципом рівності перед законом
- 4.3.3. відсутність незалежного конституційного контролю

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3. ПРАКТИКУМ: ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ТА МЕТОДУ ПРИВАТНИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

Навчально-методична мета – сформулювати практичні навички з орієнтації в системі права України, закріпити вміння самостійно визначати галузь права, в рамках якої виникають правові проблеми та відповідно визначати нормативно-правові акти, які мають бути застосовані до зазначеної ситуації.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад.. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.*
2. *Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.*
3. *Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.— 432 с.*

4. *О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006*
5. *Загальна теорія держави і права: підручник для студ. вищ. навч. закл./ О. Г. Мурашин; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ: Університет "Україна", 2014. - 562 с.*

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. *Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.*
2. *Виборчий кодекс України: Закон України, Кодекс від 19.12.2019 № 396-ІХ// Відом. Верхов. Ради України. – 2020. – № 7-9. – Ст. 48*
3. *Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>*
4. *Господарський кодекс [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.*
5. *Земельний кодекс [Електронний ресурс]: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.*
6. *Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від від 18.03.2004 № 1618-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>*

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: Система права, приватне право, публічне право, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, джерела права, правова доктрина, звичай, норма права, гіпотеза, диспозиція, санкція, нормативно-правовий акт, судовий прецедент.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Система права: поняття, ознаки, елементи системи права. Інститут права: поняття і види. Галузь права як базовий елемент права.
2. Поняття правової норми та її ознаки. Логічна структура правової норми. Структурні елементи норми права: гіпотеза, диспозиція, санкція.
3. Види правових норм. Практичне значення класифікації правових норм.
4. Предмет і метод правового регулювання як підстава для відокремлення галузей права.
5. Приватне і публічне право та еволюція правової системи України.
6. Матеріальне і процесуальне право.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Сучасна система права України.
2. Структура методу правового регулювання.
3. Проблеми інституалізації приватного і публічного права України.
4. Правова норма – первинний елемент права.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 3.1. Методи правового регулювання

1. Імперативний метод	А. Встановлює нерівність учасників правових відносин, підпорядкованість одного з них іншому
2. Диспозитивний метод	Б. Встановлює рівність учасників відносин
3. Метод обмежень	В. Надає можливість самостійно встановити правила своєї поведінки в рамках закону
4. Метод автономії	Г. Юридичне схвалення суспільно корисної поведінки
5. Метод Субординації	Д. Встановлення заборон і покарань за порушення заборон
6. Метод заохочень	Є. Метод владних розпоряджень

Таблиця 3.2. Характеристика приватних та публічних галузей права

Галузь права (назва)	Предмет правового регулювання	Метод правового регулювання	Основний правовий акт
1. Публічні галузі права			
2. Приватні галузі права			

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти:

1.1. Назвіть основні елементи:

1.1.1. Публічного права

1.1.2. Приватного права

1.1.3. Змішаних галузей права

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

1.2.1. Адміністративного права

1.2.2. Цивільного права

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене:

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

2.1.1. Між публічним правом і державним регулюванням;

2.1.2. Між приватним правом і автономією волі суб'єктів;

2.2. Поясніть, чому межі між публічним і приватним правом не є абсолютно чіткими.

2.3. Прокоментуйте положення про те:

2.3.1. Що баланс між приватним і публічним правом необхідний для ефективного функціонування правової системи.

2.3.2. Що втручання держави в приватноправові відносини можливе лише в межах, визначених законом.

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях:

3.1. Складіть план:

3.1.1. Заходів, необхідних для аналізу меж державного регулювання у приватних відносинах.

3.1.2. Заходів, необхідних для оцінки ефективності механізмів захисту прав суб'єктів приватного права.

3.1.3. Заходів, необхідних для визначення сфер, у яких застосовується метод субординації в праві

4. Завдання на здатність розбивати інформацію на компоненти, аналізувати її та робити висновки:

4.1. Порівняйте:

а) Поняття "публічне право" та "приватне право"

б) Поняття "адміністративне право" та "цивільне право"

4.2. Надайте критичні зауваження щодо ефективності поділу правової системи на публічну та приватну сфери.

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. Відсутність ефективного державного контролю у сферах, що регулюються публічним правом.

4.3.2. Нехтування принципами приватного права у договірних відносинах.

4.3.3. Нечітке розмежування публічно-правових і приватно-правових методів регулювання.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4. КЛАСИФІКАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА АНАЛІЗ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

Навчально-методична мета – сформулювати практичні навички з орієнтації в системі законодавства України, закріпити вміння самостійно визначати юридичну силу нормативно-

правових актів, їх місце в системі законодавства, сформувані навички з класифікації нормативно-правових актів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.
2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
3. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.— 432 с.
4. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006
5. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. вищ. навч. закл./ О. Г. Мурашин; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ: Університет "Україна", 2014. - 562 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Виборчий кодекс України: Закон України, Кодекс від 19.12.2019 № 396-IX// Відом. Верхов. Ради України. – 2020. – № 7-9. – Ст. 48
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Господарський кодекс [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Земельний кодекс [Електронний ресурс]: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від від 18.03.2004 № 1618-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: Система законодавства, галузь законодавства, інститут законодавства, підгалузь законодавства, економічні норми, політичні норми, релігійні норми, норма права, структура норми права, гіпотеза, диспозиція, санкція. систематизація законодавства, інкорпорація, кодифікація, консолідація.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

- 1. Система законодавства: поняття та предмет.*
- 2. Галузі законодавства: основні види згідно класифікаторів міністерства юстиції України.*
- 3. Систематизація законодавства: кодифікація, інкорпорація, консолідація.*
- 4. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, види. Відмінність нормативно-правового акта від інших актів (документів) правового характеру.*
- 5. Закон як вид нормативно-правового акта: поняття, ознаки, види. Кодекс як особливий вид закону.*
- 6. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, види.*
- 7. Дія нормативно-правових актів у часі.*
- 8. Дія нормативно-правових актів у просторі та за колом осіб.*

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

- 1. Сучасна система законодавства України.*
- 2. Структура галузей законодавства.*
- 3. Проблеми систематизації законодавства.*
- 4. Нормативно-правові акти та критерії їх законності.*
- 5. Юридична природа законів та підзаконних актів.*
- 6. Формальне закріплення юридичної сили нормативних актів.*
- 7. Проблеми реалізації підзаконних актів.*
- 8. Теоретико-правові аспекти класифікації підзаконних актів вищих органів державної влади України.*

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні види нормативно-правових актів за:

- 1.1.1. Юридичною силою*
- 1.1.2. Сферою регулювання*
- 1.1.3. Територіальною дією*

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. Законодавчих нормативно-правових актів*
- 1.2.2. Підзаконних нормативно-правових актів*

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. Між Конституцією та законами України*
- 2.1.2. Між законами та підзаконними актами*

2.2. Поясніть, чому нормативно-правові акти мають різну юридичну силу та як це впливає на правову систему держави.

2.3. Прокоментуйте положення про те:

2.3.1. Що нормативно-правові акти повинні бути узгодженими між собою для забезпечення правової стабільності

2.3.2. Що міжнародні договори, ратифіковані Україною, мають перевагу над національними законами

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план:

3.1.1. Заходів, необхідних для аналізу відповідності підзаконних актів Конституції України

3.1.2. Заходів, необхідних для систематизації та кодифікації нормативно-правових актів

3.1.3. Заходів, необхідних для усунення колізій між нормативно-правовими актами

4. Завдання на здатність розбивати інформацію на компоненти, аналізувати її та робити висновки

4.1. Порівняйте:

а) Поняття "закон" та "підзаконний акт"

б) Поняття "кодекс" та "звичайний закон"

4.2. Надайте критичні зауваження щодо проблеми правового дуалізму (одночасної дії різних правових актів з однаковим предметом регулювання).

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. Відсутність чіткої ієрархії нормативно-правових актів

4.3.2. Надмірне ухвалення підзаконних нормативно-правових актів без належного законодавчого регулювання

4.3.3. Відсутність механізму контролю за конституційністю нормативно-правових актів

Дайте кваліфікаційну характеристику виданого нормативно-правового акту за запропонованою схемою:

Критерії класифікації	
1. За юридичною силою:	
2. За сферою дії:	
3. За характером волевиявлення:	
4. За галузями законодавства	
5. За суб'єктами ухвалення:	
6. За часом дії:	
7. За формою вираження:	
8. Дата прийняття:	
9. Дата набрання юридичної сили:	

Для ефективного виконання запропонованого завдання використайте наступну підказку:

1. За юридичною силою:

- закони (що мають вищу юридичну силу);

- підзаконні нормативні акти (що видаються на підставі закону, відповідно до закону і для його виконання);

Юридична сила нормативно-правового акта визначається Конституцією України. ЮС нормативно-правового акта – це його специфічна властивість мати точно визначене місце в ієрархії інших правових актів і залежати за формальною обов'язковістю від того, який орган видав акт, тобто хто є суб'єктом нормативності.

2. За сферою дії:

- загальні
- спеціальні
- локальні;

3. За характером волевиявлення:

- акти встановлення
- акти зміни
- акти скасування норм права;

4. За галузями законодавства:

- цивільні
- кримінальні
- адміністративні
- адміністративно-процесуальні та інші.

Основні нормативно-правові акти за галузями законодавства іменуються галузевими кодексами (Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення, Кримінально-процесуальний кодекс, Адміністративно-процесуальний кодекс та інші);

5. За суб'єктами ухвалення:

- на акти органів держави;
- народу в процесі референдуму
- громадських об'єднань, трудових колективів
- спільні акти органів держави і недержавних утворень;

6. За часом дії:

- визначено-строкові;
- невизначено-строкові;

7. За зовнішньою формою виразу:

- закони
- укази
- постанови
- рішення
- розпорядження
- накази

**ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5. ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ
ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ**

Навчально-методична мета – сформувати концептуальне сприйняття конструкції правової держави, сконцентрувати увагу студентів на можливості використання інструментів правової держави в практичній та професійній площині.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.
2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
3. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.— 432 с.
4. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006
5. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. вищ. навч. закл./ О. Г. Мурашин; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ: Університет "Україна", 2014. - 562 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.

ПЛАН:

1. Експрес опитування в рамках питань для обговорення.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Правова держава як елемент концептуального підходу, правова держава як правова категорія, принцип верховенства права, громадянське суспільство, принцип поділу влади, принцип взаємної відповідальності особи і держави, принцип незалежності та ефективності суду, принцип формування правосвідомості та правової культури, поліцейська держава, економічна система, політична система, соціальна система, культурно-духовна система, інформаційна система.*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

- 1. Правова держава та її основні ознаки. Історичні джерела правової держави.*
- 2. Громадянське суспільство і правова держава та їх взаємодія.*
- 3. Взаємна відповідальність особи і держави, її органів і посадових (службових) осіб.*
- 4. Правосвідомість і правова культура громадян.*

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

- 1. Верховенство права і правова держава: співвідношення та взаємодія.*
- 2. Особливості сучасної демократії та її основні цінності.*
- 3. Безпосередня демократія і представницька демократія: теоретико-методологічні аспекти.*
- 4. Соціальна та правова держава: питання співвідношення.*
- 5. Політичний плюралізм як умова розвитку демократичної держави: європейський досвід.*
- 6. Інститути демократії в умовах розвитку громадянського суспільства: загальна характеристика.*
- 7. Сучасна теорія демократії: питання тенези та дослідження у правовій традиції.*
- 8. Громадянське суспільство і соціальна, правова держава: ідейні витоки, поняття, проблеми формування в Україні.*
- 9. Соціальна держава та її значення в розбудові правового, соціального суспільства.*

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти:

1.1. Назвіть основні елементи:

1.1.1 правової держави

1.1.2 громадянського суспільства

1.1.3 правової культури

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

1.2.1 правової держави

1.2.2 правосвідомості

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань:

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

2.1.1 між громадянським суспільством та правовою державою

2.1.2 між принципом верховенства права та функціонуванням держави

2.2. Поясніть причини виникнення концепції правової соціальної держави

2.3. Прокоментуйте положення про те:

2.3.1 що основними показниками взаємовідносин особи і правової держави є правова захищеність людини і громадянина; постійне розширення їх прав і свобод; гармонійне поєднання інтересів держави і особи; підвищення соціальної активності особистості, її відповідальності, самодисципліни при виконанні обов'язків

2.3.2 що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством

2.3.3 Викладіть інакше ідею про те, що провідну роль суд може відігравати тільки за умови здійснення правосуддя виключно судом і відповідно до закону, забезпечення незалежності і кваліфікованості судів, доступності судового захисту для громадян.

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях:

3.1. Складіть план:

3.1.1 заходів, необхідних для аналізу такої ознаки правової держави як самоврядування індивідів, добровільних організацій та асоціацій громадян –

3.1.2 заходів, необхідних для аналізу такої ознаки правової держави як плюралізм ідеологій і політичних поглядів, багатопартійність –

3.1.3 заходів, необхідних для аналізу такої ознаки правової держави як наявність розвинутої соціальної структури –

3.1.4 заходів, необхідних для аналізу такої ознаки правової держави як цінування прав громадян вище за державні закони –

4. Завдання на здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних

4.1. Порівняйте:

а) поняття «правова держава» та «соціальна держава»

б) поняття «громадянське суспільство» та «громадськість»

4.2. Надайте критичні зауваження з приводу реалізації принципу поділу влади в Україні

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.4.1 відсутність багатопартійності

4.4.2 відсутність реальної незалежності суддів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРАВА (робота в малих групах)

Навчально-методична мета – сформувати практичні навички з реалізації свого виборчого права як основного інструменту безпосередньої демократії громадян.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.
2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Виборчий кодекс України: Закон України, Кодекс від 19.12.2019 № 396-ІХ// Відом. Верхов. Ради України. – 2020. – № 7-9. – Ст. 48
3. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 № 1932-ІV// Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 36. – Ст. 448.
4. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-ІІІ// Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.
5. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/1998 від 26.02.1998 р. (справа про вибори народних депутатів України) // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 23. – Ст. 93.

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота в малих групах з виконання правових ситуацій.
4. Доповідь рішення представником групи.
5. Обговорення запропонованого рішення.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ

Безпосереднє народовладдя, безпосередня демократія, голосування, вибори, активне виборче право, пасивне виборче право, пропорційна виборча система, мажоритарна виборча система, змішана виборча система, виборці, виборча дільниця, виборчі цензи, електорат, передвиборча агітація, плебісцит, референдум, всеукраїнський референдум, місцевий референдум, консультативний референдум, центральна виборча комісія.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. *Поняття та форми безпосередньої демократії.*
2. *Поняття та види виборів, їх соціальна спрямованість.*
3. *Виборче право: поняття, принципи, шляхи реалізації.*
4. *Пропорційна, мажоритарна та змішана виборчі системи.*
5. *Оскарження рішень, дій та бездіяльності, що стосуються виборів.*
6. *Відповідальність за порушення виборчого законодавства.*
7. *Референдум як форма безпосередньої демократії.*

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Принципи виборчого права.*
2. *Форми безпосередньої демократії.*
3. *Порядок реалізації виборчого права.*
4. *Функціонування мажоритарної виборчої системи, приклади.*
5. *Функціонування пропорційної виборчої системи, приклади.*
6. *Функціонування змішаної виборчої системи, приклади.*

7. Адміністративна відповідальність за порушення виборчого законодавства

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1.Складіть план заходів, необхідних для:

- 1.1. Реєстрації Вас в якості кандидата в депутати місцевої ради від політичної партії;
- 1.2. Реєстрації Вас в якості кандидата в депутати місцевої ради як самовисування.

2.Вирішіть проблемні правові ситуації з використанням нормативно-правових актів, які регулюють виборчий процес:

Правова ситуація 2.1. О 8 год ранку Ви прокинулися від звуків духового оркестру, який грав на подвір'ї школи напроти вікна Вашої кімнати. Вийшовши на балкон, Ви побачили мітинг на шкільному подвір'ї, до Вас долетіла фраза: “Проголосуємо, товариші, у цей день за наших кандидатів! Адже сьогодні день виборів, день свята, день демократії.”

Дайте конституційно-правовий аналіз дій організаторів мітингу.

Правова ситуація 2.2. Громадянин України К., якого зареєстровано офіційним спостерігачем кандидата на пост Президента України М., звернувся до районного суду зі скаргою, в якій просив суд визнати незаконним і необґрунтованим рішення однієї з дільничних виборчих комісій про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним унаслідок встановлення дільничною виборчою комісією порушень вимог Виборчого кодексу України.

У своїй скарзі К. зазначав, що на виборчій дільниці дійсно мали місце окремі порушення названого Закону, зокрема, голосування за іншу особу, заповнення бюлетеня для голосування поза межами кабінки для таємного голосування, знаходження в кабінці для таємного голосування одночасно двох виборців. Однак, на думку заявника, вказані порушення були поодинокими і не могли суттєво вплинути на встановлення результатів голосування на виборчій дільниці.

Представник дільничної виборчої комісії, заперечуючи доводи заявника, звернув увагу на наступне: по-перше, визнання результатів голосування на виборчій дільниці недійсним жодним чином не порушує виборчих прав заявника, а отже, суд взагалі не повинен приймати від нього дану скаргу;

по-друге, відповідно до Виборчого кодексу України рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним приймає дільнична виборча комісія у разі встановлення нею порушень вимог цього Закону, унаслідок яких неможливо достовірно встановити результати волевиявлення виборців. Така неможливість визначається самою комісією шляхом голосування.

У даному випадку рішення було прийнято комісією одногосно, а отже, визнавати його незаконним і необґрунтованим у суду немає жодних підстав.

Яким чином суд повинен вирішити цю справу?

Правова ситуація 2.3. До Центральної виборчої комісії звернувся гр. І. із заявою, що в ході проведення з'їзду однієї з політичних партій, на якому формувався виборчий список кандидатів у народні депутати Верховної Ради України, його кандидатуру не було включено до нього у зв'язку з тим, що І. не член цієї партії, не українець, проживає в державі менше одного року, погано знає державну мову і не надав до секретаріату партії довідки від лікаря-психіатра. Вважаючи зазначені мотиви відмови у включенні його кандидатури до виборчого списку політичної партії незаконними, у своїй заяві І. вимагав ЦВК зобов'язати політичну партію включити його кандидатуру до її виборчого списку.

Чи є в даному випадку порушення законодавства про вибори?

Як має вчинити ЦВК?

Правова ситуація 2.4. Під час проведення виборів народних депутатів до ЦВК надійшла скарга гр. П. на дії кандидата в народні депутати України (першого номера у списку політичної партії) – суб'єкта виборчого процесу, який, на її думку, шляхом обману громадян України перешкоджає формуванню власної волі та її вільному виявленню при голосуванні:

а) суб'єкт оскарження, виступаючи на загальнонаціональному телеканалі, порушував норму ст. 65 Конституції України, згідно з якою захист Вітчизни є обов'язком громадян України, агітуючи за припинення строкового призову;

б) даруючи учням зошити і щоденники з власною символікою, заважав навчальному процесу;

в) політична партія, яку він представляє, застосовувала виборчу технологію “двійників”, видаючи назву іншої політичної партії із додатком “оновлена” за власну і використовуючи у матеріалах передвиборчої агітації відеозапис її заходів із застосуванням її символіки;

г) розповсюджувався відеоролик, в якому міститься інформація щодо передбачення Нострадамуса на його користь;

д) поза межами строків передвиборчої агітації, а також не в місцях для розміщення матеріалів передвиборчої агітації, а на будинках, парканах, стовпах, деревах розповсюджувалися матеріали передвиборчої агітації, а саме стрічки відповідного кольору;

е) розміщувалася політична реклама у виді агітаційних плакатів на транспортних засобах громадського користування.

Чи виступає громадянин належним суб'єктом звернення з такою скаргою? Чи є серед наведених порушення виборчого законодавства, зокрема щодо ведення передвиборчої агітації?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7. ПРАВОВІДНОСИНИ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

Навчально-методична мета – ознайомити з поняттям правовідносин та їх значенням у суспільстві, визначити основні елементи правовідносин (суб'єкти, об'єкти, зміст); розглянути види правовідносин та умови їх виникнення; проаналізувати роль норм права у формуванні правовідносин.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад.. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.

2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
3. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.— 432 с.
4. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006
5. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. вищ. навч. закл./ О. Г. Мурашин; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ: Університет "Україна", 2014. - 562 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.

ПЛАН:

1. Проведення дискусії в рамках питань для обговорення.
2. Виступи студентів з усними доповідями та презентаціями.
3. Практична частина: робота з контекстними таблицями, виконання практичних завдань (робота в малих групах).
4. Підведення підсумків заняття.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Правовідносини, суб'єкти правовідносин (фізичні особи, юридичні особи, держава), об'єкти правовідносин (матеріальні та нематеріальні блага), зміст правовідносин (суб'єктивні права і юридичні обов'язки), юридичні факти (події та дії), галузі правовідносин (цивільні, адміністративні, трудові, кримінальні тощо), правоздатність і дієздатність, юридична відповідальність*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. *Правовідносини: поняття та ознаки.*
2. *Які елементи входять до складу правовідносин?*
3. *Яким чином правові норми впливають на правовідносини?*
4. *Які існують види правовідносин і чим вони відрізняються?*

5. Яка роль юридичних фактів у виникненні, зміні та припиненні правовідносин?
6. Чим відрізняється правоздатність від дієздатності?
7. Як розмежувати суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правовідносин?
8. Як порушення правовідносин призводить до юридичної відповідальності?
9. Чому правовідносини є важливими для функціонування держави і суспільства?

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Поняття та структура правовідносин: сутність і значення
2. Види правовідносин: критерії класифікації та особливості
3. Суб'єкти правовідносин: правоздатність і дієздатність
4. Юридичні факти як підстава виникнення, зміни та припинення правовідносин
5. Юридична відповідальність як наслідок порушення правовідносин

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 7.1. Визначення елементів правовідносин

Завдання: Заповніть таблицю, вказавши відсутні елементи правовідносин.

Суб'єкти	Об'єкти	Зміст (права та обов'язки)
Громадянин і банк		Повернення кредиту у визначений строк
Працівник і роботодавець	Заробітна плата	
Держава і підприємець		Виконання податкових зобов'язань

Таблиця 7.2. Встановлення відповідності між видами правовідносин та їхніми прикладами

Завдання: Поставте у другому стовпці правильні номери відповідних прикладів.

Вид правовідносин	Приклад (номер)
Цивільні	
Адміністративні	
Трудові	
Сімейні	
Кримінальні	

Приклади:

1. Укладення договору купівлі-продажу автомобіля.
2. Штраф за перевищення швидкості.
3. Реєстрація шлюбу.
4. Прийом на роботу за контрактом.
5. Засудження за крадіжку.

Завдання: Укажіть, чи є кожен факт правомірною дією, неправомірною дією чи подією.

Юридичний факт	Вид юридичного факту (правомірна дія / неправомірна дія / подія)
Підписання договору оренди житла	
Стихійне лихо (землетрус)	
Вчинення крадіжки	
Реєстрація підприємства	
Отримання спадщини через смерть родича	

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. правовідносин
- 1.1.2. суб'єктивного права та юридичного обов'язку
- 1.1.3. юридичних фактів

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. правоздатності та дієздатності
- 1.2.2. юридичної відповідальності

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. між правовідносинами та правовими нормами
- 2.1.2. між юридичними фактами та виникненням правовідносин
- 2.1.3. між суб'єктивними правами та юридичними обов'язками

2.2. Поясніть причини виникнення наступних концепцій:

- 2.2.1. необхідності правового регулювання суспільних відносин
- 2.2.2. концепції договірного характеру правовідносин
- 2.2.3. принципу рівності суб'єктів у цивільних правовідносинах

2.3. Прокоментуйте положення про те:

- 2.3.1. що правовідносини є обов'язковим елементом правової системи
- 2.3.2. що юридична відповідальність є наслідком порушення

правовідносин

2.3.3. що правоздатність і дієздатність є передумовами участі у правовідносинах

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. функціонування правовідносин у сфері трудового права

3.1.2. правової відповідальності у договірних правовідносинах

3.1.3. ролі держави у регулюванні правовідносин

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. порушення прав та обов'язків у договірних правовідносинах

3.2.2. юридичної невизначеності у сфері цифрових правовідносин

3.2.3. уникнення конфліктів між суб'єктами правовідносин у сфері підприємницької діяльності

3.3. Сформуйте власну правову концепцію щодо регулювання правовідносин у майбутньому:

- Які принципи вона міститиме?
- Як будуть визначатися права та обов'язки суб'єктів правовідносин?
- Якими будуть механізми вирішення правових конфліктів?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД

Навчально-методична мета – сформувати практичні навички з орієнтації в системі законодавства України, закріпити вміння самостійно визначати юридичну силу нормативно-правових актів, їх місце в системі законодавства, сформувати навички з класифікації нормативно-правових актів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053

- Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.
2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
  3. Правові основи державного устрою сучасної України : конспект лекцій для студ. ОС «магістр» денної та заоч. форм навч. інж. спец. /Автор. – упоряд. О. П. Варич, І. Г. Васильєва; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2018. – 100 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Виборчий кодекс України: Закон України, Кодекс від 19.12.2019 № 396-ІХ// Відом. Верхов. Ради України. – 2020. – № 7-9. – Ст. 48
3. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 № 1932-ІV// Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 36. – Ст. 448.
4. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-ІІІ// Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.

ПЛАН:

1. Проведення дискусії в рамках питань для обговорення.
2. Виступи студентів з усними доповідями та презентаціями.
3. Практична частина: робота з контекстними таблицями, виконання практичних завдань (робота в малих групах).
4. Підведення підсумків заняття.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: Конституційні права, конституційні свободи, конституційні обов'язки, гарантії реалізації прав, правозахисна діяльність, правозахисні організації, звернення, петиція, об'єднання громадян, політична партія, політичні права, громадянські права, соціальні права.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Поняття прав і свобод людини і громадянина.
2. Національні стандарти в галузі прав і свобод людини і громадянина.
3. Міжнародні стандарти в галузі прав і свобод людини.
4. Класифікація та види конституційних прав та свобод.
5. Права людини та права громадянина.
6. Система гарантій реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина.
7. Правозахисні організації: порядок створення та реалізації завдань.
8. Обов'язки людини і громадянина.
9. Права та обов'язки іноземців та осіб без громадянства.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Теорія природного права Джона Локка.
2. Інститут прав та свобод людини і громадянина в законодавстві України.
3. Інститут прав та свобод людини і громадянина в законодавстві Германії.
4. Інститут прав та свобод людини і громадянина в законодавстві Франції.
5. Інститут прав та свобод людини і громадянина в законодавстві Китаю.
6. Інститут прав та свобод людини і громадянина в законодавстві Польщі.
7. Гарантії реалізації прав і свобод іноземців.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 8.1. Порівняльна характеристика прав та свобод людини і громадянина

Критерії порівняння для	Права людини	Свободи людини	Права і свободи громадянина
Поняття			
Ознаки			
Гарантії реалізації			

Таблиця 8.2. Характеристика правозахисних організацій

Критерії характеристики	Державні правозахисні організації	Недержавні правозахисні організації	Міжнародні правозахисні організації
Конкретні типи			
Основні напрямки діяльності			

<i>Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність</i>			
--	--	--	--

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Складіть список понять, які стосуються:

1.1.1 прав, свобод та обов'язків людини та громадянина

1.1.2 правозахисної діяльності

1.2. Згадайте та напишіть:

1.2.1 основні категорії прав людини

1.2.2 основні категорії прав громадянина

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань:

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують між правом на житло та правом на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло

2.2. Інтерпретуйте положення ст. 56 Конституції України про те, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

2.3. Інтерпретуйте положення ст. 57 Конституції України про те, що Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

2.4. Прокоментуйте положення про те, що громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства

2.5. Прокоментуйте положення про те, що громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону

2.6. Викладіть інакше ідею про те, що іноземці мають на рівні з громадянами України права та обов'язки в трудових відносинах, якщо інше не передбачено законодавством України та міжнародними договорами України

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях:

3.1. Складіть план:

3.1.1 заходів, необхідних для реалізації права на житло –

3.1.2 заходів, необхідних для реалізації права на освіту –

3.1.3 заходів, необхідних для реєстрації правозахисної організації

3.1.4 заходів, необхідних для подання звернення до уповноваженого з прав людини при Верховній Раді України

3.1.5 заходів, необхідних для подання звернення до Конституційного суду України –

3.2. Складіть схему:

3.2.1. Класифікація прав і свобод в залежності від змісту

3.2.2. Система державних правозахисних організацій

4. Завдання на здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних.

4.1. Порівняйте:

а) поняття «право» та «свобода»:

б) поняття «право» та «обов'язок»

в) право на охорону здоров'я та право на медичну допомогу

а) право на медичну допомогу та право на медичне страхування

4.2. Порівняйте точки зору Г. Чернявського та С. Ю. Каша на класифікацію прав та свобод людини та громадянина

4.3. Надайте критичні зауваження з приводу діяльності Уповноваженого з прав людини при Верховній Раді України

4.4. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.4.1. невиконання обов'язку сплачувати податки і збори –

4.4.2. невиконання обов'язку не заподіювати шкоду природі –

4.4.3. невиконання обов'язку не заподіювати шкоду культурній спадщині

–

4.4.4. невиконання обов'язку про захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України -

4.4.5. невиконання обов'язку про шанування державних символів України

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Навчально-методична мета – сформулювати практичні навички з орієнтації в системі цивільного законодавства України, закріпити вміння самостійно визначати найбільш ефективні способи захисту цивільних прав в конкретних проблемних ситуаціях.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад.. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.
2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
3. Цивільне право України : підручник: у 2 т. – 2-ге вид., переробл. та доп. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т.1. – 656 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від від 18.03.2004 № 1618-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. Про господарські товариства [Електронний ресурс]: *Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII.* – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс]: *Закон України від 15.05.2003 № 755-IV.* – Режим доступу: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
6. Про приватизацію державного і комунального майна [Електронний ресурс]: *Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII.* – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.
7. Про приватизацію державного житлового фонду [Електронний ресурс]: *Закон України від 19.06.1992 № 2482-XII.* – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12>
8. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: *Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV.* – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
9. Про інформацію [Електронний ресурс]: *Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII.* – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.
5. Вирішення правових ситуацій.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Способи захисту цивільних правовідносин, визнання права, визнання правочину недійсним, відшкодування збитків, відшкодування моральної шкоди, збитки, моральна шкода, припинення дії, яка порушує право, відновлення положення, яке існувало до порушення права, виконання обов'язку в натурі, припинення правовідношення, зміна правовідношення.*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Поняття, засади та межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
2. Поняття та засади виконання цивільних обов'язків.
3. Способи захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів.
4. Способи юрисдикційної форми захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів.
5. Самозахист суб'єктивних цивільних прав та інтересів.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Порядок реалізації права на захист в цивільному праві.
2. Особливості реалізації права на відшкодування моральної шкоди.
3. Порядок стягнення збитків як форма захисту цивільних прав.
4. Особливості захисту права власності в цивільному праві.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 9.1: Види суб'єктів цивільних правовідносин
Завдання: Заповніть таблицю, вказавши приклади для кожного виду суб'єктів.

Види суб'єктів	Характеристика	Приклад
Фізичні особи	Окремі громадяни, які мають цивільну правоздатність і дієздатність	
Юридичні особи	Організації, які мають відокремлене майно, можуть набувати цивільні права та обов'язки	
Держава та органи місцевого самоврядування	Виступають як учасники цивільних правовідносин у певних випадках	

Таблиця 9.2: Визначення правоздатності та дієздатності
Завдання: Заповніть пропуски, вписавши правильні терміни.

Поняття	Визначення
Правоздатність	Це здатність мати цивільні права та обов'язки, яка виникає з моменту _____ і припиняється _____.
Часткова дієздатність	Характерна для осіб віком від ____ до ____ років, які можуть самостійно здійснювати дрібні побутові правочини.
Повна дієздатність	Настає з досягненням _____ років або у разі _____.

Таблиця 9.3: Аналіз правових ситуацій

Завдання: Визначте, які суб'єкти беруть участь у ситуаціях і які їхні права та обов'язки.

Ситуація	Суб'єкти правовідносин	Права та обов'язки
Неповнолітній (15 років) хоче укласти договір купівлі мобільного телефону		
Підприємство уклало договір оренди приміщення		
Громадянин подав до суду на відшкодування моральної шкоди		

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. складу цивільних правовідносин
- 1.1.2. джерел цивільного законодавства України
- 1.1.3. ознак суб'єкта цивільних правовідносин

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. об'єкта цивільних правовідносин (наприклад: річ, послуга, результати інтелектуальної діяльності)
- 1.2.2. підстав виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин (наприклад: договір, заповіт, рішення суду)

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. між цивільним правом та правом власності
- 2.1.2. між цивільною правоздатністю та дієздатністю громадянина
- 2.1.3. між договором і цивільними правами та обов'язками сторін

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

- 2.2.1. необхідності державного регулювання цивільних відносин

2.2.2. виникнення правової відповідальності у цивільному праві

2.2.3. застосування судового захисту цивільних прав

2.3. Прокоментуйте положення про те:

2.3.1. що цивільні правовідносини неможливі без суб'єктів і об'єктів

2.3.2. що принцип свободи договору є основою цивільного обороту

2.3.3. що відповідальність у цивільному праві має компенсаційний характер

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. правових наслідків порушення цивільного договору

3.1.2. порядку захисту особистих немайнових прав громадянина

3.1.3. механізмів відшкодування шкоди у цивільному праві

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. невиконання зобов'язання за договором (наприклад, постачання товару неналежної якості)

3.2.2. конфлікту між співвласниками майна

3.2.3. порушення права на інтелектуальну власність

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

4.1.1. поняття "правоздатність" та "дієздатність" громадянина

4.1.2. "особисті немайнові права" і "майнові права" у цивільному праві

4.1.3. "договір" та "односторонній правочин" як підстави виникнення цивільних правовідносин

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

4.2.1. можливості повного позбавлення дієздатності особи за рішенням суду

4.2.2. проблем застосування моральної шкоди у цивільному праві (наприклад, труднощі оцінки розміру компенсації)

4.2.3. ситуацій, коли державні органи втручаються у приватні правовідносини (на прикладі захисту прав споживачів)

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. укладення договору без згоди однієї зі сторін

4.3.2. неналежне виконання зобов'язань за договором (наприклад, несвоєчасна оплата)

4.3.3. відсутність правової охорони особистих немайнових прав (наприклад, честі та гідності)

5. Вирішіть проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 1.1. Олександр придбав у магазині смартфон. Через тиждень він почав вимикатися без причини. Олександр звернувся до магазину з вимогою повернути гроші, але йому відмовили, аргументуючи це тим, що телефон уже був у використанні.

Які цивільні правовідносини виникли між Олександром і магазином? Які права має споживач у цій ситуації? Як може діяти Олександр, щоб захистити свої права?

Правова ситуація 1.2. Після смерті Ткачука відкрилася спадщина (квартира у м. Харкові), на яку могли претендувати як спадкоємці за законом першої черги його дружина, дві доньки, які проживали разом із спадкодавцем, та син, який мешкав в іншій державі.

Через три місяці після смерті чоловіка дружина звернулася до нотаріальної контори з заявою про прийняття спадщини. Одна донька відмовилася від прийняття спадщини на користь матері. Від другої доньки та сина ніяких заяв до нотаріальної контори не надходило протягом шестимісячного строку, встановленого для прийняття спадщини (ст. 1270 ЦК України).

Які існують способи здійснення суб'єктивних цивільних прав?

За допомогою яких дій і в який строк може відбуватися здійснення цивільних прав у спадкових правовідносинах при прийнятті спадщини? Чи може бути здійснене суб'єктивне цивільне право шляхом пасивної поведінки?

Правова ситуація 1.3. Марина уклала договір з будівельною компанією на ремонт квартири. За договором роботи мали бути виконані за два місяці, але

через три місяці ремонт так і не завершено. Крім того, якість робіт не відповідає домовленостям.

Які суб'єкти цивільних правовідносин беруть участь у цій ситуації?

Які зобов'язання має будівельна компанія?

Які дії може вжити Марина, щоб захистити свої інтереси?

Правова ситуація 1.4. Мішкіна звернулася до нотаріуса з проханням посвідчити договір, за яким вона передає своїй знайомій Самохіній право на отримання протягом одного року аліментів від її колишнього чоловіка, щоб таким чином розрахуватися за придбаний нею у Самохіної невеличкий меблевий гарнітур.

На яке питання розраховане це завдання? Чи можливе укладення вказаного договору?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Навчально-методична мета – сформувати практичні навички роботи з правовими нормами, які регулюють право власності; удосконалити вміння застосовувати положення законодавства про право власності в практичних ситуаціях; навчитися аналізувати правові ситуації, пов'язані із здійсненням і захистом права власності

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053 Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад.. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.
2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
3. Цивільне право України : підручник: у 2 т. – 2-ге вид., переробл. та доп. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т.1. – 656 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від від 18.03.2004 № 1618-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. Про господарські товариства [Електронний ресурс]: *Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII*. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс]: *Закон України від 15.05.2003 № 755-IV*. – Режим доступу: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
6. Про приватизацію державного і комунального майна [Електронний ресурс]: *Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII*. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.
7. Про приватизацію державного житлового фонду [Електронний ресурс]: *Закон України від 19.06.1992 № 2482-XII*. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12>
8. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: *Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV*. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
9. Про інформацію [Електронний ресурс]: *Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII*. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.
5. Вирішення правових ситуацій.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Право власності, суб'єкт права власності, об'єкт права власності, виділення та поділ спільної*

власності, спільна сумісна власність, спільна часткова власність, набуття права власності, захист права власності, добросовісний набувач, речові права, речі та майно, право володіння, користування, розпорядження, витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов), самочинне будівництво, конфіскація та реквізиція.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Що таке право власності та які його основні елементи?
2. Якими є підстави набуття права власності за Цивільним кодексом України?
3. Які суб'єкти можуть мати право власності? Які бувають форми власності?
4. Що є об'єктами права власності? Чим відрізняються речі від майна?
5. Що таке спільна власність? Як розмежовуються спільна часткова та сумісна власність?
6. Які способи захисту права власності передбачає законодавство України?
7. Хто такий добросовісний набувач? У яких випадках майно не може бути витребувано?
8. Що таке самочинне будівництво? Які правові наслідки його здійснення?
9. Як співвідносяться між собою право власності та інші речові права (наприклад, право користування земельною ділянкою)?
10. Які особливості цивільно-правової відповідальності за порушення права власності?

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Право власності: поняття, зміст, значення в суспільстві.

2. Історичний розвиток інституту права власності.
3. Форми права власності в Україні: приватна, державна, комунальна.
4. Підстави набуття і припинення права власності за цивільним законодавством.
5. Об'єкти права власності: класифікація і особливості.
6. Суб'єкти права власності: громадяни, юридичні особи, держава.
7. Право власності на житлові приміщення.
8. Відмінність права власності від інших речових прав (користування, сервітут).

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

*Таблиця 10.1. Відповідність понять і визначень (логічна відповідність)
Завдання: З'єднайте поняття та правильні визначення, заповнивши таблицю (підберіть номер правильного визначення до кожного поняття).*

Поняття	Визначення (виберіть правильний номер)
1. Право власності	1. Право особи самостійно володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном.
2. Спільна сумісна власність	2. Спільна власність без визначення часток.
3. Право володіння	3. Юридична можливість фактичного тримання речі у себе.
4. Добросовісний набувач	4. Особа, яка набула майно, не знаючи і не повинна була знати про порушення прав власника.
5. Негаторний позов	5. Позов про усунення перешкод у здійсненні права власності.

*Таблиця 10.2. Встановлення правильності тверджень (так/ні + коментар)
Завдання: Оцініть, чи є твердження правильними, і надайте короткий коментар (чому так/ні).*

Твердження	Так/Ні	Коротке пояснення (чому так/ні)
1. Право власності включає лише право володіння.		
2. Держава може бути власником майна.		
3. У спільній сумісній власності визначаються частки кожного власника.		
4. Негаторний позов застосовується, коли річ у власника незаконно відібрана.		
5. Особа може втратити право власності тільки за рішенням суду.		

*Таблиця 10.3. Аналіз практичних ситуацій (короткі відповіді)
Завдання: Прочитайте ситуацію та вкажіть, хто є власником, які права порушено і як їх можна захистити.*

Ситуація	Хто власник?	Яке право порушено?	Спосіб захисту права власності
1. Петро здав свою квартиру в оренду, але орендар відмовляється її звільнити після завершення договору.			
2. Олена придбала телефон, який виявився краденим.			
3. Міська рада передала землю для будівництва, але інша особа самовільно збудувала гараж на цій землі.			

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. складу цивільних правовідносин
- 1.1.2. джерел цивільного законодавства України
- 1.1.3. ознак суб'єкта цивільних правовідносин

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. об'єкта цивільних правовідносин (наприклад: річ, послуга, результати інтелектуальної діяльності)
- 1.2.2. підстав виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин (наприклад: договір, заповіт, рішення суду)

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. між цивільним правом та правом власності
- 2.1.2. між цивільною правоздатністю та дієздатністю громадянина
- 2.1.3. між договором і цивільними правами та обов'язками сторін

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

- 2.2.1. необхідності державного регулювання цивільних відносин
- 2.2.2. виникнення правової відповідальності у цивільному праві
- 2.2.3. застосування судового захисту цивільних прав

2.3. Прокоментуйте положення про те:

- 2.3.1. що цивільні правовідносини неможливі без суб'єктів і об'єктів

2.3.2. що принцип свободи договору є основою цивільного обороту

2.3.3. що відповідальність у цивільному праві має компенсаційний характер

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. правових наслідків порушення цивільного договору

3.1.2. порядку захисту особистих немайнових прав громадянина

3.1.3. механізмів відшкодування шкоди у цивільному праві

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. невиконання зобов'язання за договором (наприклад, постачання товару неналежної якості)

3.2.2. конфлікту між співвласниками майна

3.2.3. порушення права на інтелектуальну власність

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

4.1.1. поняття "правоздатність" та "дієздатність" громадянина

4.1.2. "особисті немайнові права" і "майнові права" у цивільному праві

4.1.3. "договір" та "односторонній правочин" як підстави виникнення цивільних правовідносин

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

4.2.1. можливості повного позбавлення дієздатності особи за рішенням суду

4.2.2. проблем застосування моральної шкоди у цивільному праві (наприклад, труднощі оцінки розміру компенсації)

4.2.3. ситуацій, коли державні органи втручаються у приватні правовідносини (наприкладі захисту прав споживачів)

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. укладення договору без згоди однієї зі сторін

4.3.2. неналежне виконання зобов'язань за договором (наприклад, несвоєчасна оплата)

4.3.3. відсутність правової охорони особистих немайнових прав (наприклад, честі та гідності)

5. Вирішіть проблемні правові ситуації:

Проблемна ситуація 5.1.

Після одруження Іван та Марина придбали автомобіль. Через кілька років шлюб був розірваний. Іван вважає, що автомобіль належить лише йому, адже він офіційно зареєстрований на його ім'я. Марина наполягає, що має право на половину, оскільки автомобіль був куплений за спільні кошти подружжя.

Хто є власником автомобіля?

Якими нормами законодавства регулюється поділ майна подружжя?

Який спосіб захисту права власності може обрати Марина?

Проблемна ситуація 5.2

Громадянин Олег, прогулюючись у парку, знайшов загублений дорогий наручний годинник. Він передав знахідку до поліції, але власник не з'явився протягом року. Через рік Олег забрав годинник собі. Через півтора року з'явився власник і вимагає повернення речі.

Хто є власником годинника на даний момент?

Чи зобов'язаний Олег повернути годинник?

Яке рішення, на вашу думку, може ухвалити суд у разі спору?

Проблемна ситуація 5.3

Громадянин Сергій збудував літній будиночок на земельній ділянці, яка належить його сусіду Миколі. Сергій вважає, що має право залишити будиночок, бо "ділянка нікому не потрібна". Микола вимагає знесення будівлі і повернення землі у первісний стан.

Чи має Сергій право власності на будиночок?

Які права має власник земельної ділянки?

Яке рішення може ухвалити суд у цій справі?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 11: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА

Навчально-методична мета – сформувати навички з ефективного вирішення проблемних правових ситуацій в рамках особливої частини цивільного права, удосконалити вміння визначати інститут цивільного права, правові норми якого регулюють означену правову проблему.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.*
2. *Теоретико-прикладні основи права: конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 015 Проф. осв.(всі спеціалізації) /Д. В. Коваленко, О. П. Варич ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УПА, 2020. – 182 с*
3. *Харитонов Є.О. Цивільне право України: підручник / Є.О. Харитонов. – Київ: Право, 2021. – 672 с.*
4. *Цивільне право та процес: підготовка до іспиту : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – Ч. 1. – 295 с.*

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від від 18.03.2004 № 1618-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. Про господарські товариства [Електронний ресурс]: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс]: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. – Режим доступу: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
6. Про приватизацію державного і комунального майна [Електронний ресурс]: Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.
7. Про приватизацію державного житлового фонду [Електронний ресурс]: Закон України від 19.06.1992 № 2482-XII. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12>

8. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: *Закон України* від 23.02.2006 № 3480-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
9. Про інформацію [Електронний ресурс]: *Закон України* від 02.10.1992 № 2657-XII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ

Зобов'язання, кредитор, боржник, право вимоги, неустойка, пеня, штраф, завдаток, аванс, поручительство, гарантія, іпотека, застава, при тримання, договір, односторонній договір, багатосторонній договір, консенсуальний договір, реальний договір, строк, належне виконання.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Поняття, ознаки та структура зобов'язання у цивільному праві України
2. Види зобов'язань: класифікація та приклади
3. Договір як підстава виникнення зобов'язань: поняття, види, значення
4. Виконання зобов'язань: принципи, порядок, наслідки порушення
5. Способи забезпечення виконання зобов'язань: поняття та види
6. Припинення зобов'язань: підстави та правові наслідки

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 11.1. Види зобов'язань та приклади

Завдання: Заповніть таблицю

№	Вид зобов'язання	Характеристика (пояснення)	Приклад (з життя)
1	Договірне зобов'язання	Виникає на підставі договору між сторонами	_____
2	Позадоговірне (деліктне) зобов'язання	_____	Відшкодування шкоди через ДТП

№	Вид зобов'язання	Характеристика (пояснення)	Приклад (з життя)
3	Грошове зобов'язання	Сторона зобов'язується сплатити певну суму грошей	
4	Натуральне зобов'язання		Виконання ремонту квартири за договором
5	Одностороннє зобов'язання	Обов'язки лише в однієї сторони	
6	Двостороннє (взаємне) зобов'язання		Договір оренди квартири

Таблиця 11.2. Способи забезпечення виконання зобов'язань

Завдання: Заповніть таблицю, визначивши суть кожного способу та приклади із практики.

№	Спосіб забезпечення виконання зобов'язань	Визначення (суть)	Приклад (із практики)
1	Завдаток		
2	Неустойка (штраф, пеня)		
3	Порука		
4	Гарантія		
5	Застава (іпотека)		

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть:

1.1.1 сторони у зобов'язанні - коротко поясніть, яку роль кожна сторона виконує;

1.1.2 підстави виникнення зобов'язань - запишіть основні підстави виникнення зобов'язань, передбачені Цивільним кодексом України (не менше 4);

1.1.3 способи забезпечення виконання зобов'язань - перелічіть 5 способів забезпечення виконання зобов'язань (наприклад, завдаток, порука, неустойка тощо);

1.1.4 основні види зобов'язань - перерахуйте основні види зобов'язань, які передбачені законодавством (наприклад, договірні, позадоговірні, односторонні, двосторонні).

1.2. Перелічіть:

1.2.1 основні ознаки зобов'язання - наведіть 4–5 ознак, які характеризують зобов'язання як цивільне правовідношення;

1.2.2 підстави припинення зобов'язань - зазначте не менше 5 підстав припинення зобов'язань, передбачених Цивільним кодексом України.

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

2.1.1. Між зобов'язальним правом та цивільною відповідальністю

2.1.2. Між зобов'язанням і договором як підставою його виникнення

2.1.3. Між виконанням зобов'язання і можливістю примусового стягнення через суд

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

2.2.1. Необхідності встановлення правил виконання зобов'язань

2.2.2. Виникнення деліктних зобов'язань (наприклад, у зв'язку із заподіянням шкоди)

2.2.3. Застосування неустойки (штрафу, пені) у разі порушення зобов'язань

2.3. Прокоментуйте положення про те:

2.3.1. Що зобов'язання є засобом забезпечення виконання цивільних прав і обов'язків

2.3.2. Що відповідальність за порушення зобов'язання є майновою

2.3.3. Що належне виконання зобов'язання припиняє правовідносини між сторонами

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. Підстав виникнення зобов'язань із заподіяння шкоди

3.1.2. Процедури укладення договору підряду на виконання робіт

3.1.3. Механізмів забезпечення виконання зобов'язання (застава, порука, неустойка)

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. Невиконання орендного зобов'язання (наприклад, затримка передачі об'єкта оренди)

3.2.2. Порухення умов договору підряду (наприклад, неякісне виконання робіт)

3.2.3. Відшкодування шкоди, заподіяної транспортним засобом (цивільна відповідальність власника)

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

4.1.1. Зобов'язання договірною і позадоговірною характеру

4.1.2. Основне зобов'язання та додаткове (забезпечувальне) зобов'язання

4.1.3. Зобов'язання з альтернативним і факультативним предметом

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

4.2.1. Можливості односторонньої відмови від виконання зобов'язання однією зі сторін

4.2.2. Проблем визначення розміру збитків у разі порушення зобов'язання

4.2.3. Справедливості застосування неустойки в надмірному розмірі

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. Відмова однієї сторони від виконання зобов'язання після укладення договору

4.3.2. Невиконання зобов'язання у визначений строк (прострочення боржника)

4.3.3. Відсутність договору між сторонами за фактичного виконання зобов'язання (усна домовленість)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 12. ПРАКТИКУМ: ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПРАВОВИХ СИТУАЦІЙ В ГАЛУЗІ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА

Навчально-методична мета – сформувати навички з ефективного вирішення проблемних правових ситуацій в рамках особливої частини цивільного права, удосконалити вміння

визначати інститут цивільного права, правові норми якого регулюють означену правову проблему.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. [Правові засади українського суспільства](#). Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
2. [Теоретико-прикладні основи права](#): конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 015 Проф. осв.(всі спеціалізації) /Д. В. Коваленко, О. П. Варич ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УІПА, 2020. – 182 с
3. Харитонов Є.О. [Цивільне право України](#): підручник / Є.О. Харитонов. – Київ: Право, 2021. – 672 с.
4. [Цивільне право та процес](#): підготовка до іспиту : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – Ч. 1. – 295 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від від 18.03.2004 № 1618-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. [Про господарські товариства](#) [Електронний ресурс]: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
5. [Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань](#) [Електронний ресурс]: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. – Режим доступу: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
6. [Про приватизацію державного і комунального майна](#) [Електронний ресурс]: Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.
7. [Про приватизацію державного житлового фонду](#) [Електронний ресурс]: Закон України від 19.06.1992 № 2482-XII. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12>

8. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: *Закон України* від 23.02.2006 № 3480-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

ПЛАН:

1. Робота в малих групах: вирішення правових ситуацій.
2. Обговорення запропонованих рішень.
3. Підведення підсумків заняття.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ

Зобов'язання, кредитор, боржник, право вимоги, неустойка, пеня, штраф, завдаток, аванс, поручительство, гарантія, іпотека, застава, при тримання, договір, односторонній договір, багатосторонній договір, консенсуальний договір, реальний договір, строк, належне виконання.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1.ВИРІШИТЬ ПРОБЛЕМНІ ПРАВОВІ СИТУАЦІЇ:

Правова ситуація 1.1.

Сорокін та Потапова подали заяву до органу РАЦСу про реєстрацію шлюбу. Цього ж дня батьки Потапової домовились із Сорокіним, що витрати на приготування до весілля беруть на себе. Також вони придбали квитки для весільної подорожі молодят. Однак, в день реєстрації шлюбу Сорокін не з'явився. Батьки Потапової зажадали від нього відшкодування матеріальних витрат та моральної шкоди. Сорокін не погодився і відповів, що витрати по приготуванню до весілля вони прийняли на себе добровільно, а заручини не є підставою виникнення ані сімейних, ані цивільних відносин між ними.

Потапові звернулись до адвоката з проханням пояснити, чи виникли між ними та Сорокіним зобов'язання.

Правова ситуація 1.2.

На прохання своєї сусідки Кузьміної, яка їхала у відрядження, на той час Суренко дозволила їй перенести норкову шубу до її квартири. Коли Кузьміна

через кілька місяців повернулась за шубою, то з'ясувалось, що її пошкодила міль. Кузьміна зажадала відшкодування вартості шуби і відмовилась забирати її в такому стані. Суренко заперечувала і зазначила, що хотіла зробити послугу сусідці, ніякого договору вона з нею не уклала, плати за послугу не брала, а появу молі на шубі не помітила.

Чи виникло в даному випадку цивільно-правове зобов'язання?

Правова ситуація 1.3.

Панчишина домовилась зі своєю сусідкою Токаревою, що та догляне за будинком, поки вона гостюватиме у сина. Під час відсутності Панчишиної у смт. Сокольниках випав град і в будинку побив вікна та дах. Токарева, ремонтуючи свій будинок, який теж зазнав шкоди, купила скло та кілька листів заліза і заплатила бригаді майстрів, щоб ті полагодили також і будинок сусідки Панчишин. Коли ж сусідка повернулась, то Токарева зажадала від неї повернення витрат на ремонт будинку. Панчишин відмовилась, зазначивши, що про таке сусідку не просила, і якби сусідка не втручалась, то будинок відремонтував би її син.

Токарева звернулась до суду з позовом про відшкодування її витрат. Чи виникло між сусідками цивільно-правове зобов'язання?

Правова ситуація 1.4.

Староста групи одного з ПТУ за згодою учнів групи на зароблені під час групової практики гроші придбав лотерейні квитки, які зберігалися у нього. На один із лотерейних квитків випав виграш. Староста відмовився поділити його з іншими одногрупниками, мотивуючи тим, що такий договір не передбачений законодавством.

Вирішіть спір.

Правова ситуація 1.5.

Під час розгляду справи судом було встановлено, що позивач Микитенко не є власником майна, а діє на підставі договору про відчуження права вимоги про повернення майна, укладеного з власником. Суд позов задоволить.

Чи може бути предметом цесії право на віндикацію? Чи мав право Микитенко звертатися з таким позовом?

Правова ситуація 1.6.

Кузьміна звернулася у грудні 2004 року з позовом до Денисової про стягнення 300 гривень. В позовній заяві вона вказала, що Денисова у вересні 2003 року придбала у неї пальто вартістю 600 гривень, заплативши їй лише 300 , а на решту – видала боргову розписку, за якою зобов'язувалася сплатити борг не пізніше 31 січня 2004 року, однак, гроші не повернула.

В суді Денисова пояснила, що у жовтні 2001 року після смерті матері виявила серед її документів боргову розписку, видану матері Кузьміною на суму 300 гривень, а тому вважає, що не повинна нічого їй повертати.

Вирішіть спір.

Правова ситуація 1.7.

Банк уклав з АТ «Помор» кредитний договір, за яким суму кредиту АТ повинно було отримувати рівними частинами щомісяця. Однак, на момент першої видачі банку стало відомо, що проти голови правління АТ порушена кримінальна справа зі звинуваченням у шахрайстві з фінансовими ресурсами. Банк відмовився від виконання своїх зобов'язань.

Чи правомірні дії банку?

Правова ситуація 1.8.

За позовом Таранової до Таранова про поділ спільного майна суд присудив піаніно дружині, але зі сплатою половини його вартості чоловікові. Таранова просила суд провести залік тієї суми, які вона має сплатити, і суми заборгованості по аліментах, які Таранов сплачує на їхню малолітню доньку.

Чи підлягає прохання Таранової задоволенню?

Правова ситуація 1.9.

Дмитрова позичила у брата 20000 гривень, які їй бракувало для придбання квартири. Через кілька місяців Дмитрова померла і брат за заповітом успадкував її квартиру. Повнолітня донька Дмитрової успадкувала усе інше майно матері.

Чи припинилось боргове зобов'язання Дмитрової?

Чи може брат Дмитрової вимагати повернення боргу чи його частини у її доньки?

Правова ситуація 1.10.

ВАТ «Вісник» та банк уклали 15.03.2004 року кредитний договір та договір застави – обидва строком на рік. Оскільки станом на 16.03.2005 року кредит не був повернений, банк звернувся до ВАТ «Вісник» з позовом про стягнення боргу, відсотків, пені шляхом звернення на заставлене майно.

ВАТ «Вісник» заперечувало проти звернення стягнення на предмет застави, оскільки договір застави припинився.

Вирішіть спір.

Правова ситуація 1.11.

Кириленко позичив в Остапова гроші під заставу власного жилого будинку строком на три роки. Однак, через рік, коли Кириленко повернув лише третину суми, сталася повінь і фундамент будинку Кириленка був значно пошкоджений.

Дізнавшись про це, Остапов звернувся з позовом до Кириленка про дострокове повернення суми позики.

Чи правомірні вимоги Остапова?

Правова ситуація 1.12.

АТ не виконало вчасно свого зобов'язання перед банком щодо повернення коштів за кредитним договором. Наступного місяця банк надіслав АТ повідомлення про притримання коштів АТ, які перебували на поточному рахунку АТ у цьому ж банку.

Чи правомірні дії банку?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 13. ДОГОВІРНЕ ПРАВО

Навчально-методична мета – формування уявлення про договір, зобов'язання, господарський договір, формування практичних навичок з класифікації договорів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
2. Теоретико-прикладні основи права: конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 015 Проф. осв.(всі спеціалізації) /Д. В. Коваленко, О. П. Варич ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УППА, 2020. – 182 с
3. Харитонов Є.О. Цивільне право України: підручник / Є.О. Харитонов. – Київ: Право, 2021. – 672 с.
4. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – Ч. 1. – 295 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-ІV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-ІV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від від 18.03.2004 № 1618-ІV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. Про господарські товариства [Електронний ресурс]: Закон України від 19.09.1991 № 1576-ХІІ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс]: Закон України від 15.05.2003 № 755-ІV. – Режим доступу: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.
5. Вирішення правових ситуацій.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: Договір, договірне право, принцип свободи договору, сторони договору, односторонній та

двосторонній договір, відплатний та безвідплатний договір, консенсуальний та реальний договір, публічний договір, договір приєднання, попередній договір, оферта, акцепт, істотні умови договору, принцип належного виконання, забезпечення виконання зобов'язань, форс-мажор, виконання договору, розірвання договору, недійсність договору, неустойка (штраф, пеня), відшкодування збитків, розірвання договору через порушення.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Поняття договірному права як галузі права.
2. Предмет та метод договірному права.
3. Джерела договірному права.
4. Загальне поняття «зобов'язання» та його співвідношення з поняттям «договір».
5. Поняття та зміст господарського договору.
6. Класифікація договорів.
7. Форма, зміст та порядок укладання договорів.
8. Загальні підстави виконання договорів.
9. Способи забезпечення виконання договорів.
10. Відповідальність за порушення виконання договорів у сфері підприємництва: підстави та особливості застосування.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Принцип свободи договору та його обмеження у цивільному праві*
2. *Класифікація та основні види цивільно-правових договорів*
3. *Порядок укладення, зміни та розірвання договору в цивільному праві*
4. *Відповідальність за порушення договірних зобов'язань: механізми захисту прав сторін*
5. *Недійсність договору: правові підстави та наслідки*

6. Способи забезпечення виконання договірних зобов'язань: застава, порука, неустойка

7. Договірні зобов'язання у сфері електронної комерції: особливості та правове регулювання

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 13.1. Класифікація договорів

1. За суб'єктним складом	
2. Залежно від юридичної підстави укладення договору	
3. Залежно від способу виникнення	
4. За способом оферти і визначення змісту	
5. За змістом істотних умов	
6. За регулятивними функціями	
1. В залежності від тривалості та періоду здійснення діяльності	
2. За предметною ознакою	

Таблиця 13.2. Характеристика договору купівлі-продажу

Критерії для характеристики	Договір купівлі-продажу
1. Предмет договору	
2. Сторони договору	
3. Момент укладання договору	
4. Правові наслідки договору	
5. Обов'язки сторін	
6. Права сторін	
7. Форма та строк розрахунків за договором	
8. Відповідальність сторін за договором	
9. Нормативно-правова база	

Таблиця 13.3. Характеристика договору поставки

Критерії для характеристики	Договір поставки
1. Предмет договору	
2. Сторони договору	
3. Момент укладання договору	

4. <i>Правові наслідки договору</i>	
5. <i>Обов'язки сторін</i>	
6. <i>Права сторін</i>	

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти :

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. зобов'язання
- 1.1.2. господарського договору

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. способів забезпечення виконання зобов'язань
- 1.2.2. договірної права
- 1.2.3. місця виконання зобов'язань
- 1.2.4. способу виконання зобов'язань

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань:

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. між договірним правом та цивільним правом
- 2.1.2. між договірним правом та господарським правом

2.2. Поясніть причини виникнення прострочення зобов'язання

2.3. Прокоментуйте положення про те:

- 2.3.1. що універсальним засобом забезпечення зобов'язань є відшкодування боржником збитків, котрих зазнав кредитор унаслідок невиконання зобов'язання
- 2.3.2. що речово-правові засоби характеризуються тим, що інтереси кредитора забезпечуються за рахунок задалегідь виділеного майна
- 2.3.3. що найбільш надійним способом забезпечення виконання зобов'язань є завдаток

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях:

3.1. Складіть план:

- 3.1.1. заходів, необхідних для направлення оферти –
- 3.1.2. заходів, необхідних для надання акцепту –
- 3.1.3. заходів, необхідних для оформлення завдатку –
- 3.1.4. заходів, необхідних для оформлення іпотеки –

3.2. Складіть схему:

Схема 3.2.1. Класифікація договорів

Схема 3.2.2. Система способів забезпечення виконання зобов'язань

4. Завдання на здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних.

4.1. Порівняйте:

в) поняття «зобов'язання» та «договір»:

зобов'язання	Договір
Висновки -	

г) поняття «договір» та «господарський договір»

Договір	господарський договір
Висновки -	

4.2. Надайте критичні зауваження з приводу діяльності Державної реєстраційної служби прав на нерухоме майно

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

- 4.3.1. відмова від виконання зобов'язання, забезпеченого неустойкою
- 4.3.2. відмова від виконання зобов'язання, забезпеченого завдатком
- 4.3.3. відмова від виконання зобов'язання, забезпеченого порукою
- 4.3.4. відмова від виконання зобов'язання, забезпеченого гарантією

**ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 14. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ**

Навчально-методична мета – удосконалити здатність аналізу правового регулювання та захисту інтелектуальних прав в Україні та світі; навчитися досліджувати механізми охорони авторських і суміжних прав, патентного права, товарних знаків тощо.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
2. Цивільне право України : підручник: у 2 т. – 2-ге вид., переробл. та доп. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т.1. – 656 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Закон України «Про авторське право та суміжні права».
2. Закон України «Про охорону прав на винаходи (корисні моделі)».
3. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки».
4. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг».

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ

Інтелектуальна власність, авторське право, суміжні права, патент, торговельна марка, промисловий зразок, ноу-хау, ліцензійний договір, контрафакція, захист прав інтелектуальної власності

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Що таке інтелектуальна власність, і які її основні види?
2. Якими законами регулюється право інтелектуальної власності в Україні та міжнародному праві?
3. Які права надає авторське право творцеві?

4. Чим відрізняються патенти, авторське право та товарні знаки?
5. Як здійснюється реєстрація та захист об'єктів інтелектуальної власності?
6. Які існують механізми захисту прав інтелектуальної власності від порушень?
7. Яка роль судової практики у сфері інтелектуальної власності?
8. Які сучасні виклики існують у сфері цифрового права інтелектуальної власності?

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Поняття та сутність права інтелектуальної власності
2. Авторське право та суміжні права: особливості та правове регулювання
3. Патентне право: основи правової охорони винаходів та корисних моделей
4. Торговельні марки та комерційні найменування: правова природа
5. Захист прав інтелектуальної власності в цифрову епоху
6. Міжнародно-правове регулювання інтелектуальної власності
7. Проблеми піратства та контрафакції у сфері інтелектуальної власності

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 14. 1. Види інтелектуальної власності та їх характеристика

Завдання: Заповніть таблицю, вписавши у відповідні колонки приклади та основні права, які надає кожен вид інтелектуальної власності.

Вид інтелектуальної власності	Приклади	Основні права та захист
Авторське право		
Патентне право		
Торговельна марка		
Промисловий зразок		
Комерційна таємниця		

Таблиця 14. 2. Порівняльна характеристика авторського права та патентного права

Завдання: Заповніть таблицю, вказавши особливості авторського права та патентного права.

Критерій	Авторське право	Патентне право
Об'єкти захисту		
Термін дії		

Критерій	Авторське право	Патентне право
Необхідність реєстрації		
Приклади порушень		
Способи захисту		

Таблиця 14. 3. Випадки порушення прав інтелектуальної власності

Завдання: Ознайомтеся з прикладами можливих порушень і визначте, які права були порушені та як можна їх захистити.

№	Ситуація	Яке право порушене?	Можливі способи захисту
1	Використання чужого фото без дозволу		
2	Продаж контрафактної продукції		
3	Використання чужого патенту без згоди власника		
4	Використання чужої торговельної марки на своєму товарі		

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. складу права інтелектуальної власності
- 1.1.2. джерел правового регулювання інтелектуальної власності в Україні
- 1.1.3. видів об'єктів інтелектуальної власності

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. об'єктів права інтелектуальної власності (наприклад: твір, винахід, товарний знак)
- 1.2.2. способів захисту інтелектуальної власності (наприклад: судовий позов, патентування, реєстрація товарного знака)
- 1.2.3. порушень прав інтелектуальної власності (наприклад: плагіат, контрафакція, незаконне використання торговельної марки)

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. між авторським правом і патентним правом
- 2.1.2. між торговельною маркою і комерційною репутацією підприємства

2.1.3. між порушенням права інтелектуальної власності та відповідальністю за нього

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

2.2.1. необхідності державної реєстрації об'єктів інтелектуальної власності

2.2.2. існування строків охорони прав інтелектуальної власності

2.2.3. збільшення кількості порушень у сфері інтелектуальної власності у цифрову епоху

2.3. Прокоментуйте положення про те, що:

2.3.1. інтелектуальна власність є важливим економічним ресурсом

2.3.2. авторське право виникає автоматично, а патентне право потребує реєстрації

2.3.3. боротьба з контрафактною продукцією є ключовим завданням для держави та правовласників

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. порушень авторських прав у соціальних мережах

3.1.2. процедури реєстрації торговельної марки в Україні

3.1.3. механізму передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності (ліцензія, відчуження)

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. незаконного використання об'єктів авторського права в комерційних цілях

3.2.2. порушення патентних прав на інноваційні технології

3.2.3. використання недобросовісної конкуренції через схожі товарні знаки

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

4.1.1. авторське право та патентне право

4.1.2. комерційну таємницю і ноу-хау

4.1.3. торговельну марку та географічне зазначення

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

4.2.1. проблеми охорони авторських прав у цифровому середовищі

4.2.2. ефективності судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні

4.2.3. ризиків, пов'язаних із недобросовісним патентуванням

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. використання торговельної марки без дозволу її власника

4.3.2. відсутність патентного захисту на унікальні технічні рішення

4.3.3. відсутність механізму боротьби з плагіатом у науковій сфері

5. Вирішіть проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 5.1. Олександр – молодий блогер, який створює контент на YouTube. Для оформлення своїх відео він використав музику українського композитора без отримання дозволу чи купівлі ліцензії. Через деякий час автор музики дізнався про це та подав скаргу на YouTube, через що відео Олександра було заблоковане.

Чи порушив Олександр авторське право композитора?

Які наслідки може мати таке порушення?

Як можна було б законно використати цю музику у відео?

Правова ситуація 5.2. Підприємець Антон відкрив кав'ярню під назвою "Кавова майстерня", хоча в його місті вже працює мережа кав'ярень "Кавова мануфактура", яка зареєструвала відповідний товарний знак кілька років тому. Власники мережі подали позов до суду, вимагаючи змінити назву кав'ярні Антона, оскільки вона вводить споживачів в оману.

Чи є в діях Антона порушення прав інтелектуальної власності?

Які правові наслідки можуть настати для нього?

Як підприємець міг би уникнути подібної ситуації?

Правова ситуація 5.3. Компанія "ТехноІнновації" отримала патент на новий вид екологічного пластику. Через рік вони виявили, що інша фірма почала

виробляти та продавати аналогічний матеріал без їхнього дозволу. Представники компанії звернулися до порушників із вимогою припинити виробництво, але отримали відмову.

Яке право компанії було порушене?

Які дії може вжити "ТехноІнновації" для захисту своїх прав?

Чи можна укласти ліцензійну угоду, щоб легалізувати використання патенту іншою компанією?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 15. СІМЕЙНЕ ПРАВО

Навчально-методична мета – удосконалити здатність аналізу правового регулювання сімейних відносин в Україні; навчитися досліджувати механізми укладення, розірвання шлюбу та поділу майна подружжя; розвинути навички правової оцінки прав та обов'язків батьків і дітей, опікунських відносин, сплати аліментів та судового захисту прав членів сім'ї.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
2. Цивільне право України : підручник: у 2 т. – 2-ге вид., переробл. та доп. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т.1. – 656 с.
3. Дякович М. М. Сімейне право України: навч. посіб. Харків: ЕКУС, 2022. 416 с.
4. Сімейне право України: підручник / за ред. В. Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 432 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Сімейне право, шлюбний договір, розірвання шлюбу, опіка та піклування, аліменти, майнові права подружжя, батьківські права, усиновлення, спадкування, репродуктивні права*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Поняття та основні принципи сімейного права.
2. Джерела сімейного права України.
3. Шлюб як правовий інститут: умови та порядок укладення.
4. Особисті немайнові та майнові права подружжя.
5. Правові наслідки припинення шлюбу (розірвання, визнання недійсним).
6. Види та порядок укладення шлюбного договору.
7. Права та обов'язки батьків і дітей.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Еволюція сімейного права в Україні та світі.
2. Інститут шлюбу: історія, сучасний стан, перспективи розвитку.
3. Розірвання шлюбу: соціальні та правові аспекти.
4. Майнові права подружжя: проблеми та шляхи їх вирішення.
5. Права дитини у сімейному праві України.
6. Взаємні права та обов'язки батьків і дітей.
7. Юридична природа та практика застосування шлюбного договору.
8. Аліментні зобов'язання в Україні: теорія і практика.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 15.1. Види сімейних правовідносин та їх характеристика

Завдання: Заповніть таблицю, визначивши особливості кожного виду сімейних правовідносин.

Види сімейних правовідносин	Характеристика	Приклад
Подружні правовідносини		
Батьківські правовідносини		
Опікунські та піклувальні правовідносини		

Види сімейних правовідносин	Характеристика	Приклад
Майнові правовідносини подружжя		
Аліментні правовідносини		

Таблиця 15.2. Порівняння способів припинення шлюбу

Завдання: Заповніть таблицю, вказавши особливості кожного способу припинення шлюбу.

Критерій	Розірвання шлюбу через РАЦС	Розірвання шлюбу через суд	Визнання шлюбу недійсним
Хто може ініціювати?			
Підстави			
Наслідки для майна подружжя			
Чи впливає на права дітей?			

Таблиця 15.3. Обов'язки батьків щодо дитини

Завдання: Визначте, до якої категорії належить кожен обов'язок батьків.

Обов'язок батьків	Майновий чи немайновий обов'язок?	Коментар
Надання дитині житла та засобів для існування		
Виховання та розвиток дитини		
Захист прав та інтересів дитини		
Сплата аліментів		
Забезпечення освіти дитини		

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. складу сімейних правовідносин
- 1.1.2. джерел правового регулювання сімейного права в Україні
- 1.1.3. правового статусу дитини у сімейному праві

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. прав та обов'язків подружжя (наприклад: спільна власність, взаємна підтримка, виховання дітей)
- 1.2.2. підстав припинення шлюбу (наприклад: розлучення, визнання шлюбу недійсним, смерть одного з подружжя)

1.2.3. способів захисту прав дитини у сімейних правовідносинах (наприклад: опіка, піклування, позбавлення батьківських прав)

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

2.1.1. між шлюбним договором та майновими правами подружжя

2.1.2. між правом дитини на утримання та обов'язком батьків щодо сплати аліментів

2.1.3. між сімейним правом та цивільним правом

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

2.2.1. обов'язку батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей

2.2.2. можливості позбавлення батьківських прав за рішенням суду

2.2.3. встановлення шлюбного віку в законодавстві

2.3. Прокоментуйте положення про те, що:

2.3.1. спільна власність подружжя виникає незалежно від того, на кого оформлене майно

2.3.2. діти мають право на спілкування з обома батьками після розлучення

2.3.3. подружжя може укласти шлюбний договір для врегулювання майнових відносин

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. порядку поділу майна після розлучення

3.1.2. механізму визначення місця проживання дитини після розлучення батьків

3.1.3. процедури встановлення батьківства через суд

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. ухилення одного з батьків від сплати аліментів

3.2.2. незгоди одного з батьків щодо виїзду дитини за кордон

3.2.3. захисту прав бабусі та дідуся на спілкування з онуками після розлучення їхніх батьків

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

- 4.1.1. шлюбний договір і звичайний цивільний договір
- 4.1.2. усиновлення та опіку/піклування
- 4.1.3. майнові права та особисті немайнові права подружжя

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

- 4.2.1. можливості розірвання шлюбу лише за згодою одного з подружжя
- 4.2.2. проблем виконання судових рішень щодо сплати аліментів
- 4.2.3. обмеження прав батьків у вихованні дітей у певних ситуаціях

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

- 4.3.1. відмова одного з батьків сплачувати аліменти на дитину
- 4.3.2. відсутність письмового шлюбного договору при значній різниці у доходах подружжя
- 4.3.3. незаконне вивезення дитини за кордон одним із батьків без згоди іншого

5. Вирішить проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 5.1. Ольга та Максим розлучилися після 8 років шлюбу. Від цього шлюбу вони мають 6-річну доньку Софію. Після розлучення Ольга наполягає, що донька повинна жити з нею, оскільки вона мати, а Максим стверджує, що може створити кращі умови для виховання дитини та має стабільніший фінансовий стан.

Хто має більше шансів отримати право на визначення місця проживання дитини?

Якими критеріями керується суд при вирішенні таких справ?

Чи може суд враховувати думку самої дитини?

Правова ситуація 5.2. Після розлучення Павло зобов'язався добровільно виплачувати аліменти на сина Андрія. Проте через рік він почав ухилятися від виплат, пояснюючи це нестабільним доходом. Мати дитини, Вікторія, подала до суду з вимогою стягнути аліменти примусово.

Які правові механізми має Вікторія для стягнення аліментів?

Чи може Павло бути звільнений від сплати аліментів через відсутність доходу?

Яка мінімальна сума аліментів, що підлягає сплаті відповідно до законодавства?

Правова ситуація 5.3. Подружжя Ірина та Сергій під час шлюбу придбали квартиру, але оформили її на ім'я Сергія. Після розлучення Сергій заявив, що квартира належить тільки йому, оскільки він єдиний власник за документами. Ірина ж наполягає, що квартира була куплена за спільні кошти і має бути поділена порівну.

Чи має Ірина право на частину квартири?

Як закон визначає спільне майно подружжя?

Які правові кроки може зробити Ірина для захисту своїх майнових прав?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 16. СПАДКОВЕ ПРАВО

Навчально-методична мета – удосконалити здатність аналізу правового регулювання спадкових відносин в Україні; навчитися досліджувати механізми спадкування за законом і заповітом, порядок оформлення спадщини та розподілу спадкового майна; розвинути навички правової оцінки прав та обов'язків спадкоємців, виконання заповіту, оспорювання спадкових прав та судового захисту прав учасників спадкових правовідносин.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
2. Цивільне право України : підручник: у 2 т. – 2-ге вид., переробл. та доп. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т.1. – 656 с.
3. Кухарєв О. Є. *Спадкове право України: підручник.* – Київ: Алерта, 2020. – 362 с.
4. Шишка Р. Б. *Спадкове право в Україні: навчальний посібник.* – Харків: Ліра-К, 2021. – 228 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Сімейне право, шлюбний договір, розірвання шлюбу, опіка та піклування, аліменти, майнові права подружжя, батьківські права, усиновлення, спадкування, репродуктивні права*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Поняття та принципи спадкового права України.
2. Спадкування за законом: черговість спадкування.
3. Спадкування за заповітом: особливості складання та виконання.
4. Обов'язкова частка у спадщині: правовий зміст та порядок визначення.
5. Відмова від спадщини: правові наслідки та порядок оформлення.
6. Спадковий договір: сутність, умови та відмінності від заповіту.
7. Підстави визнання заповіту недійсним.
8. Набуття спадщини та процедура її оформлення.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Роль нотаріуса у спадкових справах*
2. *Спадковий договір як альтернатива заповіту*
3. *Спадкова трансмісія: механізм і правові наслідки*
4. *Проблеми спадкування нерухомості у цивільному праві*

5. Міжнародні аспекти спадкового права: порівняльний аналіз законодавства різних країн
6. Актуальні проблеми оскарження заповіту у судовій практиці
7. Правовий статус відказоодержувачів у спадковому праві
8. Електронний заповіт: перспективи цифровізації спадкового права
9. Захист прав малолітніх та недієздатних спадкоємців
10. Спадкування корпоративних прав: виклики та можливості
11. Проблематика поділу спадщини між спадкоємцями

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 16.1. Черговість спадкування за законом

Завдання: Наведіть приклад, коли спадкоємці другої черги можуть претендувати на спадщину.

Черга	Спадкоємці
I	Діти, другий з подружжя, батьки спадкодавця
II	Рідні брати та сестри, бабуся та дідусь
III	Рідні дядько та тітка
IV	Особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше 5 років
V	Інші родичі до шостого ступеня спорідненості

Таблиця 16.2. Відмінності між заповітом та спадковим договором

Завдання: Визначте характерні ознаки заповіту та спадкового договору.

Ознака	Заповіт	Спадковий договір
Характер		
Можливість зміни		
Предмет		
Нотаріальне посвідчення		
Правові наслідки		

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

1.1.1. структурної моделі вищої освіти України (бакалаврат, магістратура, докторантура)

1.1.2. спеціальностей за переліком МОН (наприклад: «Освіта», «Інженерія», «Право»)

1.1.3. основних нормативних документів у сфері вищої освіти (Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна рамка кваліфікацій)

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

1.2.1. освітніх ступенів (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії)

1.2.2. змісту стандартів вищої освіти (освітньо-професійна програма, компетентності, результати навчання)

1.2.3. органів, що регулюють вищу освіту (МОН, НАЗЯВО, Наукова рада МОН)

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

2.1.1. між ступенем «магістр» і можливістю участі в науковій діяльності

2.1.2. між законодавчим забезпеченням якості освіти і міжнародним визнанням дипломів

2.1.3. між освітньо-науковими програмами та розвитком людського капіталу

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

2.2.1. прийняття Закону України «Про вищу освіту» у 2014 році

2.2.2. інтеграції України до Європейського простору вищої освіти (Болонський процес)

2.2.3. впровадження стандартів третього покоління

2.3. Прокоментуйте положення про те, що:

2.3.1. уніфікація освітніх програм підвищує академічну мобільність

2.3.2. автономія ЗВО дозволяє формувати власні освітні траєкторії

2.3.3. інституційна акредитація є ознакою зрілої системи забезпечення якості

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

- 3.1.1. змісту та реалізації освітньо-професійної програми з конкретної спеціальності
- 3.1.2. відповідності навчального плану вимогам Національної рамки кваліфікацій
- 3.1.3. якості впровадження індивідуальних освітніх траєкторій студентів

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

- 3.2.1. коли освітній стандарт не враховує сучасних професійних вимог
- 3.2.2. якщо є розбіжності між державним стандартом і програмою навчання
- 3.2.3. у разі недотримання норм академічної доброчесності

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

- 4.1.1. освітні ступені в Україні та в США
- 4.1.2. вимоги до акредитації в Україні та країнах ЄС
- 4.1.3. підходи до формування освітніх програм в університетах і коледжах

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

- 4.2.1. ролі ЗВО у формуванні стандартів освіти
- 4.2.2. ефективності оцінювання результатів навчання студентів
- 4.2.3. впровадження дуальної освіти без законодавчої підтримки

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

- 4.3.1. невідповідність змісту освіти потребам ринку праці
- 4.3.2. недостатня участь стейкхолдерів у розробці стандартів
- 4.3.3. надмірне адміністрування системи забезпечення якості

5. Вирішить проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 5.1. Петро заповів свою квартиру сину Івану. Однак після смерті Петра з'ясувалося, що у нього також є позашлюбна донька Марія, яка не

була вказана в заповіті. Вона подала позов до суду, вимагаючи визнати її право на обов'язкову частку в спадщині.

Чи має Марія право на частку у спадщині? Які норми спадкового права регулюють цю ситуацію?

Правова ситуація 5. 2. Олена та її брат Дмитро отримали у спадок будинок після смерті батька. Дмитро виїхав за кордон і не заявив про свої спадкові права протягом шести місяців після відкриття спадщини. Олена звернулася до нотаріуса, щоб оформити спадщину на себе.

Чи втратив Дмитро право на спадщину? Чи може він відновити пропущений строк?

Правова ситуація 5. 3. Ганна проживала разом зі своїм цивільним чоловіком Сергієм протягом 15 років, вела з ним спільне господарство, але офіційно їхній шлюб не був зареєстрований. Після смерті Сергія його єдиним спадкоємцем за законом став його брат Андрій, який претендує на всю спадщину. Ганна вважає, що вона також має право на частку у спадщині.

Чи має Ганна право на спадщину? Які докази їй слід надати для підтвердження своїх прав?

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОСВІТИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 17. СИСТЕМА ОСВІТИ ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ

Навчально-методична мета – сформуувати у студентів знання системи освіти, її складників та освітніх рівнів, поглибити вміння визначати типи закладів освіти та порядок їх створення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва І. Г., Васильєва Н. Г., Варич О. П. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
2. Вітренко Ю. М., Ворона В. О., Дебич М. А. Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2022. – Т. 4, №2. – С. 1-7.
3. Калініна Л., Мелешко В., Осадчий І., Паращенко Л., Топузов М. Управління загальноосвітніми навчальними закладами як активними системами: моделі та механізми: монографія. – Київ, 2018.
4. Кремень В. Г., Топузов О. М., Ляшенко О. І., Мальований Ю. І., Засекіна Т. М. Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2023. – Т. 5, №2. – С. 1-8.
5. Міністерство освіти і науки України. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. – 2022.
6. Пальчевський С. С. Педагогіка: підручник. – Київ: Академія, 2021. – 380 с.
7. Петришин А., Пономарьова Н. Система вищої педагогічної освіти України: складові та завдання // Освіта збереже Україну: матеріали III Всеукраїнських Прокопенківських читань (Харків, 10 червня 2024 р.). – Харків, 2024.
8. Терещенко Г. М., Ткаченко В. В. Освітня реформа НУШ як складова інтеграції України в європейський освітній простір // Загальна середня освіта. – 2023. – Вип. 4. – С. 78-90.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII.
5. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ

система освіти, складники освіти, рівні освіти, заклад освіти, вища освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, університет, академія, коледж, інститут, ліцей, гімназія, школа, училище, автономія закладів освіти, правовий статус закладу освіти, бюджетна організація

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Система освіти: поняття та зміст.
2. Складники освіти.
3. Рівні освіти.
4. Правовий статус закладів освіти.
5. Заклади загальної середньої освіти.
6. Заклади вищої та професійної (професійно-технічної) освіти.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Сутність системи освіти України.*
2. *Характеристика загальної середньої освіти.*
3. *Характеристика професійної (професійно-технічної) освіти.*
4. *Характеристика вищої освіти.*
5. *Правовий статус закладів вищої освіти.*
6. *Правовий статус закладів професійної (професійно-технічної) освіти.*

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 17.1. Заклади освіти

Завдання: Заповніть таблицю, вказавши, які заклади надають відповідний рівень освіти, та приклади таких закладів у вашому регіоні.

Рівень освіти	Зклади, що його забезпечують	Приклади закладів у вашому регіоні
Дошкільна освіта		
Початкова освіта		
Базова середня освіта		
Профільна середня освіта		
Професійна освіта		
Вища освіта		

Таблиця 17. 2. Функції системи освіти

Завдання: Заповніть таблицю, зазначивши приклади реалізації цих функцій у реальному житті.

Функція освіти	Приклад реалізації
Соціалізація	
Підготовка до професійної діяльності	
Формування громадянської свідомості	
Розвиток особистості	
Передача знань та навичок	

Таблиця 17. 3. Види освітніх закладів

Завдання: У таблиці наведено різні види освітніх закладів. Заповніть останню колонку, зазначивши їхні особливості.

Вид закладу	Приклад (назва закладу)	Особливості
Початкова школа		
Гімназія		
Ліцей		
Фаховий коледж		
Коледж		
Університет		

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. системи освіти в Україні
- 1.1.2. рівнів освіти відповідно до Закону України "Про освіту"
- 1.1.3. ключових завдань освіти в умовах цифрової трансформації

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. основних принципів освітньої політики (наприклад: доступність, інклюзивність, академічна свобода)
- 1.2.2. складових компетентнісного підходу в освіті (наприклад: ключові компетентності, міждисциплінарність, адаптивність)
- 1.2.3. механізмів забезпечення якості освіти (наприклад: ліцензування, акредитація, зовнішнє незалежне оцінювання)

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. між рівнем освіти населення та економічним розвитком країни
- 2.1.2. між автономією закладів освіти та якістю навчального процесу
- 2.1.3. між інклюзивною освітою та соціальною рівністю

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

- 2.2.1. запровадження Національної рамки кваліфікацій
- 2.2.2. необхідність реформування професійно-технічної освіти
- 2.2.3. роль цифрових технологій у трансформації освітнього процесу

2.3. Прокоментуйте положення про те, що:

- 2.3.1. дистанційна освіта може забезпечити рівний доступ до знань
- 2.3.2. держава повинна контролювати якість освіти, але не втручатися у зміст навчання
- 2.3.3. безперервне навчання є ключовим фактором професійного успіху

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

- 3.1.1. процесу впровадження дуальної освіти
- 3.1.2. реформування вищої освіти відповідно до європейських стандартів
- 3.1.3. ефективності програм академічної мобільності

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

- 3.2.1. коли в школі бракує кваліфікованих педагогів
- 3.2.2. якщо університет не відповідає критеріям акредитації

3.2.3. у разі низької мотивації студентів до навчання

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

4.1.1. освітні системи України та країн ЄС

4.1.2. переваги та недоліки державних і приватних навчальних закладів

4.1.3. традиційні та інноваційні методи навчання

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

4.2.1. впливу ЗНО на якість вищої освіти

4.2.2. ефективності системи підвищення кваліфікації педагогів

4.2.3. проблеми фінансування освіти в Україні

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. скорочення державного фінансування освіти

4.3.2. повна відмова від традиційного навчання на користь онлайн-освіти

4.3.3. низька мотивація випускників шкіл вступати до закладів вищої освіти

5. Вирішить проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 5. 1. Оксана, випускниця 9 класу, вирішила продовжити навчання у коледжі. Проте її батьки наполягають на тому, щоб вона залишилася у школі та здобула повну загальну середню освіту.

Чи має Оксана право самостійно обирати заклад освіти? Якими законодавчими нормами регулюється це питання?

Правова ситуація 5. 2. Студент університету Артем дізнався, що його диплом про вищу освіту не визнається в одній із країн Європейського Союзу, де він планував працевлаштуватися. Він звернувся до Міністерства освіти і науки України із запитом про нострифікацію свого диплома.

Який порядок визнання документів про освіту за кордоном?

Чи може Артем оскаржити відмову у визнанні диплома?

Правова ситуація 5. 3. У сільській школі через нестачу вчителів деякі предмети викладають спеціалісти без відповідної педагогічної освіти. Батьки учнів

звернулися до місцевого управління освіти з вимогою забезпечити якісний навчальний процес.

Чи є порушенням відсутність у вчителя педагогічної освіти?

Які правові механізми можуть застосувати батьки, щоб захистити права своїх дітей на якісну освіту?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 18. ОСВІТНЄ ЗАКОНОДАВСТВО

Навчально-методична мета – удосконалити здатність кваліфікувати та аналізувати нормативно-правові акти в галузі освіти, сформувати навички застосування положень освітнього законодавства в практичних ситуаціях

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Теоретико-правові основи освіти: навч. посіб. / Д.В.Коваленко; Укр. інж.-пед. акад.; – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків: Друкарня Мадрид, 2015. – 260 с.
2. Теоретико-правові основи освіти: конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 011 Освітні, педагогічні науки / Д. В. Коваленко, О. П. Варич ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УПА, 2019. – 120 с.
3. Теоретико-правові основи освіти: навч.-метод. посібник/ Д. В. Коваленко, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад., Каф. педагогіки, методики та менеджменту освіти. - Харків: УПА, 2017. - 162 с.
4. Теоретико-правові основи освіти : навч.-наоч. посіб. / О. П. Варич, Д. В. Коваленко; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2018. – 104 с.
5. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII.
5. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ

право на освіту, закон «Про освіту», державні освітні стандарти, освітні рівні, акредитація закладів освіти, ліцензування освітньої діяльності, академічна доброчесність, освітня субвенція, автономія закладів освіти, інклюзивна освіта, професійна освіта, вища освіта, державний контроль у сфері освіти

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Система освітнього законодавства.
2. Основні інститути освітнього законодавства.
3. Характеристика ЗУ «Про освіту».
4. Доступ до освіти: законодавчі аспекти.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Правові засади функціонування освітньої системи України.*
2. *Автономія університетів в Україні: законодавчі аспекти та реалії*
3. *Освітнє законодавство України та Болонський процес*
4. *Законодавче забезпечення інклюзивної освіти в Україні*
5. *Захист прав студентів у світлі чинного освітнього законодавства*

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 18.1. Відповідність рівнів освіти законодавчим нормам

Завдання: Заповніть таблицю, вказавши, які законодавчі акти регулюють кожен рівень освіти в Україні.

Рівень освіти	Законодавчий акт, що його регулює	Основні положення (коротко)
Професійно-технічна освіта		
Фахова передвища освіта		
Вища освіта (бакалавр, магістр, доктор)		

Таблиця 18. 2. Права та обов'язки учасників освітнього процесу

Завдання: Впишіть у таблицю права та обов'язки кожного учасника освітнього процесу відповідно до законодавства України.

Учасник освітнього процесу	Основні права	Основні обов'язки
Студент		
Викладач		
Заклад освіти		

Таблиця 18. 3. Форми фінансування освіти

Завдання: Вкажіть основні форми фінансування професійно-технічної та вищої освіти та визначте їхні переваги й недоліки.

Форма фінансування	Хто фінансує	Переваги	Недоліки
Державне замовлення			
Контрактна форма			
Гранти та стипендії			

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

1.1.1. законодавчої бази освіти в Україні

1.1.2. ключових нормативно-правових актів, що регулюють освітню діяльність

1.1.3. прав і обов'язків учасників освітнього процесу відповідно до законодавства

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

1.2.1. основних принципів освітнього законодавства (наприклад: автономія, рівний доступ, академічна доброчесність)

1.2.2. регулювання діяльності закладів освіти (наприклад: ліцензування, акредитація, державний стандарт освіти)

1.2.3. прав та соціальних гарантій педагогічних працівників (наприклад: сертифікація, підвищення кваліфікації, педагогічне навантаження)

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які існують:

2.1.1. між змінами в освітньому законодавстві та якістю освіти

2.1.2. між автономією університетів і рівнем академічної свободи

2.1.3. між фінансуванням освіти та доступністю якісного навчання

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

2.2.1. необхідність запровадження Закону України "Про освіту" у новій редакції

2.2.2. значення академічної доброчесності для якості освіти

2.2.3. роль міжнародного співробітництва у вдосконаленні освітньої системи України

2.3. Прокоментуйте положення про те, що:

2.3.1. державні стандарти освіти забезпечують єдиний освітній простір країни

2.3.2. приватні освітні заклади сприяють розвитку конкуренції в освіті

2.3.3. модернізація освітнього законодавства повинна враховувати міжнародний досвід

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. впливу нового освітнього законодавства на діяльність закладів освіти

3.1.2. процесу імплементації норм Закону України "Про вищу освіту" у навчальні програми

3.1.3. відповідності українського освітнього законодавства європейським стандартам

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. якщо школа не відповідає державним освітнім стандартам

3.2.2. у разі порушення академічної доброчесності в університетах

3.2.3. коли механізми фінансування освіти не відповідають реальним потребам

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

- 4.1.1. законодавче регулювання освіти в Україні та країнах ЄС
- 4.1.2. права та обов'язки учнів і студентів у різних рівнях освіти
- 4.1.3. механізми фінансування державних і приватних освітніх закладів

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

- 4.2.1. впливу освітнього законодавства на доступність освіти в Україні
- 4.2.2. проблеми імплементації норм Болонського процесу в Україні
- 4.2.3. ефективності державного контролю якості освіти

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

- 4.3.1. невідповідність освітнього законодавства реаліям сучасного ринку праці
- 4.3.2. скасування державного регулювання приватних освітніх закладів
- 4.3.3. недостатнє фінансування програм підвищення кваліфікації педагогів

5. Вирішить проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 5. 1. Студентка Ірина навчається у приватному університеті, який нещодавно втратив ліцензію на провадження освітньої діяльності. Вона вже оплатила навчання за рік вперед і тепер не знає, що робити.

Які права має студент у разі позбавлення закладу освіти ліцензії?

Які варіанти подальшого навчання є у Ірини?

Правова ситуація 5. 2. Марина навчається в університеті на контрактній основі. Через сімейні обставини вона не змогла вчасно сплатити за навчання, і університет відрахував її з другого курсу без попереднього повідомлення. Марина вважає, що її права порушені.

Яка процедура відрахування студентів у вищих навчальних закладах України?

Чи має Марина право оскаржити рішення університету та відновитися на навчанні?

Правова ситуація 5. 3. Професійно-технічне училище, в якому навчається Андрій, мало укласти договір з підприємством про дуальну освіту, щоб студенти могли проходити оплачуване стажування. Проте керівництво училища відмовилося від цієї ініціативи, заявивши, що законодавство не зобов'язує їх це робити.

Які законодавчі норми регулюють впровадження дуальної освіти в професійно-технічних навчальних закладах України?

Чи можуть студенти вимагати забезпечення проходження виробничої практики за дуальною формою навчання?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 19. ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РІВНІВ НАЦІОНАЛЬНО РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ

Навчально-методична мета – сформулювати у студентів знання про дескриптори Національної рамки кваліфікацій та практичні навички із їх застосування в професійній діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Теоретико-правові основи освіти: навч. посіб. / Д.В.Коваленко; Укр. інж.-пед. акад.; – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків: Друкарня Мадрид, 2015. – 260 с.*
2. *Теоретико-правові основи освіти: конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 011 Освітні, педагогічні науки / Д. В. Коваленко, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УІПА, 2019. – 120 с.*
3. *Теоретико-правові основи освіти: навч.-метод. посібник/ Д. В. Коваленко, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад., Каф. педагогіки, методики та менеджменту освіти. - Харків: УІПА, 2017. - 162 с.*
4. *Теоретико-правові основи освіти : навч.-наоч. посіб. / О. П. Варич, Д. В. Коваленко; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2018. – 104 с.*
5. *Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.*

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. *Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року №*

2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України.
– Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.

2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII.
5. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР
6. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: [Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1341](#)

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ

Національна рамка кваліфікацій, дескриптори НРК, знання, уміння, комунікація, автономність та відповідальність, рівень освіти, освітній стандарт, професійний стандарт

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Національна рамка кваліфікацій як підстава для розробки стандартів освітньої та професійної діяльності.
2. Дескриптори Національної рамки кваліфікацій.
3. Відповідність рівнів освіти рівням Національної рамки кваліфікацій.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Європейська система кваліфікацій.
2. Національна система кваліфікацій.

3. Відповідність рівнів вищої освіти рівням Національної рамки кваліфікацій.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 19.1. Відповідність рівнів освіти та рівнів Національної рамки кваліфікацій
Завдання: Заповніть пропущені рівні НРК та відповідні рівні освіти.

Рівень Національної рамки кваліфікацій (НРК)	Освітній рівень (відповідно до Закону України "Про освіту")	Приклад кваліфікації
3 рівень		Кваліфікований робітник
4 рівень	Третій (вищий) рівень професійної освіти	
5 рівень		Фаховий молодший бакалавр
5 рівень	Початковий (короткий цикл) рівень вищої освіти	
6 рівень		Бакалавр
7 рівень		Магістр
8 рівень	Третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень вищої освіти	
9 рівень		Доктор наук

Таблиця 19.2. Дискриптори Національної рамки кваліфікацій
Завдання: Заповніть порожні клітинки таблиці, додавши відповідні дискриптори для кожного рівня НРК

Рівень НРК	ЗНАННЯ	Уміння / навички	Комунікація	Відповідальність і автономія
3 рівень				
4 рівень				
6 рівень				
7 рівень				
8 рівень				

Таблиця 19.3. Співвідношення рівнів освіти України та Європейської рамки кваліфікацій (ЄРК)

Завдання: Порівняйте рівні НРК та ЄРК, заповнивши відповідні рівні.

Рівень НРК	Відповідний рівень ЄРК	Освітній рівень в Україні
4		Професійна освіта
5		Фахова передвища освіта / початковий рівень вищої освіти
6		Перший (бакалаврський)
7		Другий (магістерський)
8		Третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий)
9		Науковий рівень

Таблиця 19. 4. Документи про освіту відповідно до рівнів НРК
Завдання: Укажіть відповідний документ про освіту для кожного рівня.

Рівень НРК	Документ про освіту
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	

Таблиця 19. 5. Приклади професій для різних рівнів освіти
Завдання: Додайте до таблиці професії, які відповідають кожному рівню НРК.

Рівень НРК	Освітній рівень	Приклади професій
4 рівень	Професійна освіта	
5 рівень	Фахова передвища освіта / початковий рівень вищої освіти	
6 рівень	Перший (бакалаврський)	
7 рівень	Другий (магістерський)	
8 рівень	Третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий)	
9 рівень	Науковий рівень	

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Вирішіть проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 1. 1. Олександр отримав диплом магістра у Німеччині за спеціальністю "Менеджмент освіти" та повернувся в Україну, щоб працювати викладачем в університеті. Проте під час оформлення на роботу йому повідомили, що необхідно пройти процедуру нострифікації диплома.

Яким чином у Національній рамці кваліфікацій України визначається рівень магістра?

Який орган в Україні займається визнанням іноземних дипломів?

Чи може Олександр почати викладати без нострифікації?

Правова ситуація 1. 2. Марія закінчила 11 класів у 2023 році, але через особисті обставини не змогла скласти НМТ (Національний мультипредметний тест). Вона хоче вступити до університету, але не знає, чи є для неї альтернативні можливості.

Які освітні рівні передбачені в Національній рамці кваліфікацій після 11 класу?

Чи передбачено законодавством альтернативні шляхи вступу до закладів вищої освіти без НМТ?

Чи може Марія здобути освіту на рівні фахового молодшого бакалавра без результатів тестування?

Правова ситуація 1.3. Андрій має диплом бакалавра за спеціальністю "Освітні, педагогічні науки" та кілька років працював учителем. Він хоче подати свою кандидатуру на посаду директора школи, але отримав відмову через недостатній рівень освіти.

Який рівень освіти відповідно до Національної рамки кваліфікацій необхідний для зайняття керівної посади в школі?

Чи є можливість для Андрія обійняти цю посаду, якщо він продовжить навчання?

Чи відповідає вимогам кандидат із дипломом магістра, але без педагогічного стажу?

**ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 20. ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРИ ВИКОНАННІ ПИСЬМОВИХ РОБІТ СТУДЕНТАМИ.
Аналіз системи запобігання та виявлення плагіату в ХНУ ім. В. Н. Каразіна**

Навчально-методична мета – сформулювати у студентів практичні навички застосування принципу академічної доброчесності при виконанні письмових робіт

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.*
2. *Цивільне право України : підручник: у 2 т. – 2-ге вид., переробл. та доп. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т.1. – 656 с.*
3. *Універсальний навчальний посібник з академічної доброчесності для вчителів / уклад. О. С. Ройбу; за заг. ред. О. О. Гужви. - Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017.- 32 с.*

4. Башкір О.І. Академічна доброчесність та інтелектуальна власність: конспект лекцій. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 92 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Аналіз локальних актів ХНУ ім. В. Н. Каразіна з питань регулювання принципу академічної доброчесності (робота з сайтом ХНУ ім. В. Н. Каразіна).
4. Аналіз власних письмових робіт на предмет відповідності вимогам локальних актів ХНУ ім. В. Н. Каразіна

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ

Академічна доброчесність, академічний плагіат, само плагіат, обман, списування, фабрикація, фальсифікація, унікальність тексту, академічна відповідальність, догана, попередження, відрахування, реєстр порушників принципу академічної доброчесності.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Принцип академічної доброчесності: поняття та зміст.
2. Нормативно-правове закріплення принципу академічної доброчесності.
3. Форми порушення принципу академічної доброчесності працівниками ЗВО.
4. Форми порушення принципу академічної доброчесності здобувачами вищої освіти.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Етико-правове регулювання відносин в системі вищої освіти.
2. Європейський досвід формування доброчесного середовища в системі вищої освіти.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 20. 1. Види порушень академічної доброчесності

Завдання: Заповніть другу колонку таблиці, вказавши приклад кожного порушення.

№	Вид порушення	Приклад
1	Академічний плагіат	
2	Фальсифікація даних	
3	Самоплагіат	
4	Списування	
5	Фабрикація результатів	
6	Корупційні дії	
7	Перешкоджання оцінюванню знань	

Таблиця 20. 2. Принципи академічної доброчесності

Завдання: У правій колонці поясніть, як кожен принцип реалізується у вищій освіті.

№	Принцип	Його реалізація в освіті
1	Чесність	
2	Справедливість	
3	Об'єктивність	
4	Відповідальність	
5	Прозорість	

Таблиця 20. 3. Відповідальність за порушення академічної доброчесності

Завдання: Доповніть таблицю, вказавши можливі наслідки для порушників.

№	Вид порушення	Наслідки для студента	Наслідки для викладача
1	Академічний плагіат		
2	Списування		
3	Фальсифікація даних		
4	Корупція		

№	Вид порушення	Наслідки для студента	Наслідки для викладача
5	Використання фальшивих дипломів		

Таблиця 20. 4. Як уникнути академічної недоброчесності?

Завдання: Наведіть конкретні способи запобігання кожному виду порушення.

№	Проблема	Як запобігти?
1	Використання академічного плагіату	
2	Нечесне складання іспитів	
3	Фальсифікація наукових досліджень	
4	Використання «куплених» робіт	
5	Відсутність належного цитування	

Таблиця 20. 5. Академічна доброчесність у законодавстві

Завдання: Укажіть у другій колонці, які нормативно-правові акти регулюють зазначені питання.

№	Питання	Нормативно-правовий акт
1	Визначення академічної доброчесності	
2	Відповідальність за плагіат	
3	Правила академічної етики	
4	Принципи оцінювання знань	
5	Санкції за порушення академічної доброчесності	

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Підготувати аналіз локальних актів ХНУ ім. В. Н. Каразіна в системі регулювання принципу академічної доброчесності:

1.1. [ПОЛОЖЕННЯ про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових та навчальних працях працівників і здобувачів вищої освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна](#), затверджено рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна від 27.04.2015 р., протокол № 5, Введено в дію: наказ ректора № 0501-1/173 від 14.05.2015 р.

1.2. Наказ Ректора від 27 лютого 2020 року №0204-1/088 «[Про введення в дію рішення Вченої ради з питання «Про затвердження Порядку проведення перевірки кваліфікаційних робіт, наукових праць та навчальних видань щодо наявності запозичень з інших документів»](#)»

2. Вирішить проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 2. 1. Студентка Марина подала **курсону роботу**, але викладач виявив, що понад **50% тексту збігається** з іншими роботами без посилань на джерела. Марина пояснює, що вона не знала, що потрібно ставити посилання.

Чи є це порушенням академічної доброчесності?

Які можливі наслідки для студентки?

Як університет може запобігти таким випадкам у майбутньому?

Правова ситуація 2. 2. Студент Олександр на іспиті користувався шпаргалками та телефоном, щоб знайти відповіді. Викладач помітив це та склав акт про порушення. Олександр заперечує факт списування, бо нічого не переписував, лише «перевіряв свої знання».

Чи є це порушенням академічної доброчесності?

Яке рішення має ухвалити викладач?

Чи може студент оскаржити рішення викладача?

Правова ситуація 2. 3. Студент Владислав замовив дипломну роботу через інтернет і захистив її як власну. Викладач пізніше дізнався, що аналогічна робота вже була захищена раніше іншим студентом.

Які наслідки можуть бути для студента?

Чи можна вважати викладача частково відповідальним за те, що він не перевіряв роботу перед захистом?

Як університет може запобігти таким випадкам?

Правова ситуація 2. 4. Професор Петренко запропонував студентам можливість підвищити оцінку, якщо вони напишуть додаткове есе на тему його наукового дослідження. Деякі студенти погодились, інші – поскаржились адміністрації університету, вважаючи це несправедливим.

Чи є ця ситуація порушенням принципів академічної доброчесності?

Чи має студент право оскаржити оцінку?

Як університет має реагувати на подібні випадки?

**ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 21. СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

***Навчально-методична мета** – навчити студентів оцінювати практичні аспекти реалізації положень освітнього законодавства у сфері регулювання вищої освіти*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вітренко Ю. М., Ворона В. О., Дебич М. А. Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2022. – Т. 4, №2. – С. 1-7.
2. Калініна Л., Мелешко В., Осадчий І., Паращенко Л., Топузов М. Управління загальноосвітніми навчальними закладами як активними системами: моделі та механізми: монографія. – Київ, 2018.
3. Кремень В. Г., Топузов О. М., Ляшенко О. І., Мальований Ю. І., Засекіна Т. М. Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2023. – Т. 5, №2. – С. 1-8.
4. Міністерство освіти і науки України. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. – 2022.
5. Пальчевський С. С. Педагогіка: підручник. – Київ: Академія, 2021. – 380 с.
6. Петришин А., Пономарьова Н. Система вищої педагогічної освіти України: складові та завдання // Освіта збереже Україну: матеріали III Всеукраїнських Прокопенківських читань (Харків, 10 червня 2024 р.). – Харків, 2024.
7. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей; кол. авторів: А. Василюк, М. Дей, В. Базелюк (та ін.); НАПН України, Університет менеджменту освіти. – Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. – 176 с..

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Рівні вищої освіти, вища освіта, ступені вищої освіти, молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук, стандарт вищої освіти, стандарт освітньої діяльності, освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма, структурно-логічна схема підготовки, навчальний план, робоча навчальна програма дисципліни, робочий навчальний план, академічна мобільність, ступенева мобільність, кредитна мобільність, внутрішня академічна мобільність, міжнародна академічна мобільність, якість вищої освіти*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Рівні вищої освіти.
2. Ступені вищої освіти.
3. Стандарти вищої освіти.
4. Нормативні документи, які визначають зміст освіти.
5. Галузі знань та спеціальності в системі вищої освіти.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Документи про вищу освіту.*
2. *Зміст освіти: поняття та структура.*
3. *Академічна мобільність викладачів.*
4. *Академічна мобільність студентів.*
5. *Суть академічної відповідальності.*

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 21. 1. Типи закладів вищої освіти

Тип закладу	Характеристики	Приклад закладу
Університет		
Академія		
Інститут		
Коледж		

Таблиця 21. 2. Зміст освітньої програми за вашою спеціальністю

Вимоги до освітньої програми згідно Стандарту вищої освіти	Назва Вашої спеціальності та зміст освітньої програми
1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти	
2) перелік компетентностей випускника	
3) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання	
4) форми атестації здобувачів вищої освіти	
5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти	
6) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності)	

Таблиця 21. 3. Освітні рівні та кваліфікації

Завдання: Доповніть інформацію щодо тривалості навчання та кваліфікації.

Рівні вищої освіти	Кваліфікація	Тривалість навчання
Перший (бакалаврський)		
Другий (магістерський)		
Третій (освітньо-науковий)		
Третій (освітньо-творчий)		

Таблиця 21. 4. Вимоги до акредитації освітніх програм

Завдання: Заповніть таблицю, додавши конкретні вимоги для кожного аспекту акредитації.

Аспект акредитації	Вимоги
Освітня програма	
Кваліфікація викладачів	
Матеріально-технічна база	
Співпраця з роботодавцями	
Моніторинг якості освіти	

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1. структурної моделі вищої освіти України (бакалаврат, магістратура, докторантура)
- 1.1.2. спеціальностей за переліком МОН (наприклад: «Освіта», «Інженерія», «Право»)
- 1.1.3. основних нормативних документів у сфері вищої освіти (Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна рамка кваліфікацій)

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1. освітніх ступенів (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії)
- 1.2.2. змісту стандартів вищої освіти (освітньо-професійна програма, компетентності, результати навчання)
- 1.2.3. органів, що регулюють вищу освіту (МОН, НАЗЯВО, Наукова рада МОН)

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1. між ступенем «магістр» і можливістю участі в науковій діяльності
- 2.1.2. між законодавчим забезпеченням якості освіти і міжнародним визнанням дипломів
- 2.1.3. між освітньо-науковими програмами та розвитком людського капіталу

2.2. Поясніть причини виникнення наступних явищ:

- 2.2.1. прийняття Закону України «Про вищу освіту» у 2014 році
- 2.2.2. інтеграції України до Європейського простору вищої освіти (Болонський процес)
- 2.2.3. впровадження стандартів третього покоління

2.3. Прокоментуйте положення про те, що:

- 2.3.1. уніфікація освітніх програм підвищує академічну мобільність

2.3.2. автономія ЗВО дозволяє формувати власні освітні траєкторії

2.3.3. інституційна акредитація є ознакою зрілої системи забезпечення якості

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях

3.1. Складіть план заходів, необхідних для аналізу:

3.1.1. змісту та реалізації освітньо-професійної програми з конкретної спеціальності

3.1.2. відповідності навчального плану вимогам Національної рамки кваліфікацій

3.1.3. якості впровадження індивідуальних освітніх траєкторій студентів

3.2. Запропонуйте механізми вирішення проблеми:

3.2.1. коли освітній стандарт не враховує сучасних професійних вимог

3.2.2. якщо є розбіжності між державним стандартом і програмою навчання

3.2.3. у разі недотримання норм академічної доброчесності

4. Завдання на здатність аналізувати інформацію, оцінювати значущість даних та робити висновки

4.1. Порівняйте:

4.1.1. освітні ступені в Україні та в США

4.1.2. вимоги до акредитації в Україні та країнах ЄС

4.1.3. підходи до формування освітніх програм в університетах і коледжах

4.2. Надайте критичні зауваження щодо:

4.2.1. ролі ЗВО у формуванні стандартів освіти

4.2.2. ефективності оцінювання результатів навчання студентів

4.2.3. впровадження дуальної освіти без законодавчої підтримки

4.3. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.3.1. невідповідність змісту освіти потребам ринку праці

4.3.2. недостатня участь стейкхолдерів у розробці стандартів

4.3.3. надмірне адміністрування системи забезпечення якості

4.3.2. повна відмова від традиційного навчання на користь онлайн-освіти

4.3.3. низька мотивація випускників шкіл вступати до закладів вищої освіти

5. Вирішить проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 5. 1. Студент Іван подав заявку на участь у програмі академічної мобільності до закордонного ЗВО. Його факультет відмовив йому, мотивуючи це "низькою доцільністю" участі у програмі, хоча Іван відповідав усім вимогам.

Яке право студента порушено?

На підставі яких нормативних документів він може захищати свої інтереси?

Які дії може вчинити студент?

Правова ситуація 5. 2. Марія закінчила магістратуру, але отримала диплом, у якому вказано лише бакалаврський рівень освіти. Адміністрація закладу вищої освіти визнала це технічною помилкою, однак відмовилася її виправляти без офіційного звернення до суду.

Яке право порушене в даній ситуації?

Які є механізми захисту прав здобувачів освіти?

Чи є в діях закладу ознаки зловживання?

Правова ситуація 5. 3. Петро вирішив самостійно сформулювати частину своєї освітньої траєкторії згідно з освітньо-професійною програмою, однак куратор категорично відмовив у погодженні індивідуального плану, заявивши, що «такого в нашому ЗВО не практикують».

Які права Петра передбачено Законом України «Про вищу освіту»?

Як реалізується право на індивідуальну освітню траєкторію?

Як студент може діяти у цій ситуації?

Правова ситуація 5. 4. Після завершення навчання студентка Олена звернулася з проханням отримати додаток до диплому європейського зразка. Університет повідомив, що така послуга є платною і не є обов'язковою.

Чи має студент право на безоплатне отримання такого додатку?

Яким нормативним актом регулюється це питання?

Які права має студент у сфері документального оформлення результатів навчання?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 22. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НА ПРИКЛАДІ ХНУ ІМ. В. Н. КАРАЗІНА

Навчально-методична мета – сформувати здатність аналізувати структуру закладу вищої освіти та удосконалити навички захисту власних прав через знання структури та системи управління закладом вищої освіти

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
2. Цивільне право України : підручник: у 2 т. – 2-ге вид., переробл. та доп. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т.1. – 656 с.
3. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, О.С. Боднар, В.В. Радул, О.М. Старокожко, Ю.І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.

3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Органи управління освітою, державний орган, виконавча влада, Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування, Національна академія наук, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, факультет, кафедра, наукова бібліотека, ректорат, деканат, Вчена рада ЗВО, вчена рада факультету, студентське самоврядування, орган студентського самоврядування*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Система органів управління освітою.
2. Повноваження Міністерства освіти і науки України.
3. Повноваження органів місцевого самоврядування.
4. Повноваження засновника закладу освіти.
5. Управління закладом вищої освіти.
6. Управління закладом професійно-технічної освіти.
7. Структурні елементи ЗВО.
8. Структурні елементи ЗПТО

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Правовий статус та повноваження Міністерства освіти і науки України в системі управління освітою.*
2. *Правовий статус та повноваження засновника закладу освіти.*
3. *Правовий статус та повноваження органів місцевого самоврядування в системі управління освітою.*
4. *Правовий статус Вченої ради закладу вищої освіти.*
5. *Правовий статус органів громадського самоврядування.*
6. *Правовий статус та повноваження органів студентського самоврядування.*

7. Органи управління закладом професійно-технічної освіти.
8. Колективні органи управління закладом вищої освіти.
9. Структура закладу вищої освіти.
10. Структура закладу професійно-технічної освіти.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 22.1. Структурні елементи ЗВО

Завдання: Заповніть другу і третю колонку таблиці, заповнивши пропуски

Назва підрозділу	Функції	Приклади
Факультет	Забезпечення навчального процесу за певним напрямом	
Кафедра		Кафедра філософії
Науковий центр	–	Центр гендерних досліджень
Адміністративний відділ	Підтримка функціонування закладу	

Таблиця 22.2. Посади та повноваження в управлінні ЗВО/ЗПТО

Завдання: Заповніть таблицю, вказавши основні повноваження посадових осіб.

№	Посада	Основні повноваження
1	Ректор	
2	Директор ЗПТО	
3	Проректор	
4	Заступник директора	
5	Керівник структурного підрозділу	

Таблиця 22.3. Структурні елементи ЗВО і ЗПТО

Завдання: Заповніть таблицю, вказавши функціональні особливості кожного підрозділу.

№	Структурний елемент	Характеристика / функції
1	Факультет	
2	Кафедра	
3	Циклова комісія	
4	Навчально-виробнича майстерня	
5	Бібліотека	

Таблиця 22.4. Нормативне регулювання управління ЗВО та ЗПТО

Завдання: Заповніть таблицю, вказавши відповідні нормативно-правові акти.

№	Сфера управління	Нормативно-правовий акт
1	Загальні принципи управління	
2	Повноваження керівника	
3	Структура закладу освіти	
4	Атестація та сертифікація кадрів	
5	Фінансування освітнього закладу	

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Практичні завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти :

1.1. Назвіть основні елементи:

- 1.1.1 державного управління у сфері освіти
- 1.1.2 управління закладом вищої освіти
- 1.1.3 управління закладом професійно-технічної освіти

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

- 1.2.1 системи державних органів у сфері освіти
- 1.2.2 системи органів управління закладом вищої освіти
- 1.2.3 системи органів управління закладом професійно-технічної освіти

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань:

2.1. Відобразіть зв'язки, які, на вашу думку, існують:

- 2.1.1 між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері освіти
- 2.1.2 Міністерством освіти і науки України та Кабінетом міністрів України у сфері реалізації повноважень з управління освітою

2.2. Поясніть причини виникнення колегіальних органів управління закладом вищої освіти

2.3. Прокоментуйте положення про те:

- 2.3.1 що установчі документи закладу освіти повинні передбачати розмежування компетенції засновника (засновників), інших органів управління закладу освіти та його структурних підрозділів відповідно до законодавства.
- 2.3.2 що повноваження (права і обов'язки) та відповідальність керівника закладу освіти визначаються законом та установчими документами закладу освіти.
- 2.3.3 Викладіть інакше ідею про те, що керівник є представником закладу освіти у відносинах з державними органами, органами місцевого

самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах повноважень, передбачених законом та установчими документами закладу освіти.

3. Завдання на здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях:

3.1. Складіть план:

3.1.1 заходів, необхідних для реалізації повноважень керівника закладу вищої освіти –

3.1.2 заходів, необхідних для повноважень керівника закладу професійно-технічної освіти –

3.1.3 заходів, необхідних для затвердження статуту ЗВО –

3.1.4 заходів, необхідних для внесення змін до статуту ЗВО -

3.2. Складіть схему:

3.2.1. Управління закладом вищої освіти

3.2.2. Управління закладом професійно-технічної освіти

4. Завдання на здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних

4.1. Порівняйте:

а) поняття «орган державної влади» та «орган місцевого самоврядування»

б) поняття «правовий статус керівника ЗВО » та «правовий статус керівника ЗПТО»

в) повноваження органів колегіального управління ЗВО та робочих органів ЗВО

г) повноваження керівника ЗВО та Вченої ради ЗВО

д) Повноваження завідувача кафедри та декана

4.2. Надайте критичні зауваження з приводу діяльності Вченої ради Вашого факультету

4.3. Надайте критичні зауваження з приводу діяльності деканату Вашого факультету

4.4. Проаналізуйте наслідки, до яких може призвести:

4.4.1 обрання керівника закладу вищої освіти шляхом відкритого голосування

4.4.2 призначення керівника факультету без проведення конкурсу

4.4.3 відсутність наукового ступеня у декана

4.4.4 відсутність наукового ступеня у завідувача кафедри

4.4.5 внесення змін до Статуту ЗВО без погодження таких змін із засновником цього закладу освіти

4.4.6 втручання органів місцевого самоврядування у діяльність закладу вищої освіти

5. Вирішіть проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 5.1. Департамент освіти призначив нового директора ЗПТО без конкурсу та без погодження з педагогічним колективом.

Чи відповідає процедура законодавству?

Які нормативно-правові акти регулюють порядок призначення керівників ЗПТО?

Правова ситуація 5.2. Проректор університету рекомендує на керівну посаду свою родичку, минаючи конкурс.

Яке правопорушення має місце?

Які механізми запобігання конфлікту інтересів передбачено в законодавстві?

Правова ситуація 5.3. Ректор університету ухвалив рішення про об'єднання двох факультетів без погодження з Вченою радою.

Який порядок реорганізації структурних підрозділів ЗВО?

Чи законні дії ректора?

Правова ситуація 5.4. Під час перевірки було виявлено, що адміністрація ЗПТО використовувала бюджетні кошти на потреби, не передбачені кошторисом.

Яку відповідальність несе керівник ЗПТО?

Які органи контролюють фінансову діяльність освітніх установ?

6. **Дайте характеристику системи управління ХНУ ім. В. Н. Каразіна.**
7. **Проаналізуйте структуру ХНУ ім. В. Н. Каразіна і схематично відобразіть основні структурні елементи.**

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 23. ЗАСТОСУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАВЧАННЯ

Навчально-методична мета – сформулювати здатність застосовувати локальні нормативно-правові акти, які регулюють організацію освітнього процесу, в процесі професійної діяльності та навчання

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. [Теоретико-прикладні основи права](#): конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 015 Проф. осв.(всі спеціалізації) /Д. В. Коваленко, О. П. Варич ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УІПА, 2020. – 182 с.
2. [Теоретико-правові основи освіти](#) : навч.-наоч. посіб. / О. П. Варич, Д. В. Коваленко; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2018. – 104 с.
3. *Мирошниченко В.О., Мирошниченко Ю.А., Фролов Ю.М.* [Освітнє право у схемах та таблицях](#): навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 145 с.
4. *Іваній О.М.* [Освітнє право України](#): навчальний посібник. – Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. – 298 с.
5. [Інноваційні технології організації освітнього процесу в закладах вищої освіти: навчально-методичний посібник для опанування ОК здобувачів вищої освіти \(другого магістерського рівня\) освітньо- професійної програми «Педагогіка вищої школи», спеціальності 011 Освітні педагогічні науки](#) / Укл. : І. С. Котенєва, В. М. Швирка, Ю. М. Котенєва ; Полтава: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. 176 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна від 21.06.2024 р. Режим доступу: https://karazin.ua/storage/documents/250_MApсHhOxiyUEjXD4RNmBZk08.pdf

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *освітній процес, форми навчання, очна форма навчання, заочна форма навчання, лекція, практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття, консультація, індивідуальне заняття, індивідуальне завдання, кредит, академічна година, атестація здобувачів вищої освіти, іспит, диференційований залік, семестровий залік.*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Навчальний час студента.
2. Форми навчання та форми організації освітнього процесу.
3. Поняття та види навчальних занять.
4. Форми самостійної роботи та види контролю за виконанням
5. самостійної роботи.
6. Контрольні заходи як форма організації освітнього процесу.
7. Атестація здобувачів вищої освіти.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Форми організації освітнього процесу.*

2. Навчальні заняття: поняття, види, зміст.
3. Атестація здобувачів вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти.
4. Атестація здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні вищої освіти.
5. Атестація здобувачів вищої освіти на третьому (науково-освітньому) рівні вищої освіти.
6. Форми та зміст контрольних заходів.

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 23.1. Види навчального часу студента

Завдання: Заповніть таблицю, визначивши особливості кожного виду навчального часу.

№	Види навчального часу	Характеристика / приклад діяльності
1	Аудиторне навчання	
2	Самостійна робота	
3	Індивідуальні заняття	
4	Практична підготовка	
5	Позааудиторна навчальна активність	

Таблиця 23.2. Організація навчального часу упродовж тижня

Завдання: Заповніть таблицю, розподіливши години навчального часу згідно з оптимальним графіком студента.

№	Вид діяльності	Кількість годин на тиждень	Коментар (як покращити ефективність)
1	Лекційні заняття		
2	Семінари / практичні заняття		
3	Самостійна підготовка до занять		
4	Підготовка до контрольних робіт		
5	Вільний час / дозвілля		

Таблиця 23.3. Види навчальних занять та контрольних заходів в рамках вашої спеціальності

Завдання: оберіть 5 освітніх компонентів, які Ви вивчали і дайте характеристику основних видів навчальних занять, типів поточного контролю та опишіть підсумковий контроль

Назва дисципліни	Види навчальних занять	Види контрольних заходів
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

Таблиця 23.4. Істотні характеристики навчальних занять

Істотні характеристики	Лекція	Практичне заняття	Лабораторне заняття	Консультація
Призначення заняття				
Структура заняття				
Підготовка до заняття				
Контрольні заходи				

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Навчальний час студента

- 1.1. Назвіть основні компоненти навчального часу студента у ЗВО.
- 1.2. Складіть перелік нормативних документів, які регулюють навчальний час.
- 1.3. Назвіть чинники, що впливають на ефективність його використання.

2. Форми навчання та форми організації освітнього процесу

- 2.1. Назвіть основні форми навчання (очна, заочна, дистанційна тощо).
- 2.2. Поясніть різницю між лекцією, семінаром та лабораторним заняттям.
- 2.3. Складіть порівняльну таблицю традиційної та дистанційної форм організації.

3. Поняття та види навчальних знань

- 3.1. Назвіть види навчальних знань за змістом і ціллю.
- 3.2. Визначте мету кожного виду заняття (лекція, семінар, лабораторне).
- 3.3. Розподіліть види знань на теоретичні та практичні.

4. Самостійна робота студентів та її контроль

- 4.1. Назвіть форми самостійної роботи (есе, реферат, аналіз джерел тощо).
- 4.2. Охарактеризуйте види контролю (тести, опитування, презентація).
- 4.3. Опишіть поетапну роботу над курсовою роботою як вид самостійної діяльності.

5. Контрольні заходи та атестація

- 5.1. Перерахуйте види контролю: поточний, тестовий, підсумковий, семестровий.
- 5.2. Розкрийте порядок проведення державної атестації.

5.3. Визначте різницю між іспитом, заліком та атестацією.

6.Вирішіть проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 6.1. Студентка III курсу звернулася до кафедри з проханням надати додаткову спробу скласти іспит після двох незадовільних оцінок. Завідувач відмовив, посилаючись на внутрішні положення ЗВО.

Чи правомірна відмова?

Які документи регулюють порядок повторного складання?

Які права має студент у такій ситуації?

Правова ситуація 6.2. Викладач наполягав на обов'язковому відвідуванні факультативного курсу без нарахування кредитів ECTS. В разі неявки студентам загрожувало зниження оцінок з інших дисциплін.

Чи порушує викладач принципи академічної доброчесності?

Які права має студент у межах освітньої програми?

Правова ситуація 6.3. Студента відрахували за "невиконання індивідуального навчального плану", хоча він надав лікарняний лист за період сесії. Заявку на поновлення не приймають.

Який порядок має бути дотриманий при відрахуванні?

Чи має студент право на поновлення?

Які дії слід вжити для захисту прав?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 24. САМОСТІЙНА ПИСЬМОВА РОБОТА: ДЕМОНСТРАЦІЯ НАВИЧОК САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчально-методична мета – удосконалення студентами власних технік засвоєння навчального матеріалу та перевірка рівня сформованості навичок самоорганізації освітнього процесу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства: навч. посібник для студ. закладів вищої освіти спец. : 015 Проф. освіта (всі спеціалізації), 073 Менеджмент, 182 Технології легкої промисловості, 131 Прикладна механіка, 133 Галузеве машинобудування, 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 053

Психологія. Ч. 1/ І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад.. - Харків: [б. в.], 2019. - 176 с.

2. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.

ПЛАН:

1. Виконання самостійної контрольної роботи.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *елементи, які несуть основне смислове навантаження; поняття; судження; умовиводи; родові поняття; видові поняття; задані відносини – перетинання, рівнозначність, підпорядкування, супідрядність, протилежність, суперечність.*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Процес підготовки до практичного заняття включає декілька етапів:

- детальний аналіз вправ, які будуть виконуватися;
- опрацювання та формування власного уявлення про основні форми роботи на практичному занятті;
- попереднє формування навичок зі складання анотації, рецензії.

Для ефективної підготовки до контрольної роботи необхідно опрацювати основні форми самоорганізації навчальної діяльності у закладах вищої освіти.

Виконання завдань передбачає вміння аналізувати навчальну літературу, володіння навичками розробки анотації і рецензії.

ВИМОГИ ДО АНОТАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація – це стисла характеристика навчального видання, яка дає уявлення про його зміст, призначення, структуру та особливості. Вона обов'язкова для навчальних підручників, посібників, методичних матеріалів тощо.

Основні вимоги до анотації:

1. **Обсяг:** зазвичай — **500–1000 знаків** (0,5–1 сторінка тексту).
2. **Структура анотація повинна включати наступні елементи:**

Призначення: кому адресована література (студентам, викладачам, магістрам, практикам); рівень освіти (бакалаврат, магістратура, післядипломна тощо).

Тематика і зміст: коротко про тематику та розділи; які основні поняття чи напрями охоплено.

Особливості: інноваційність, наявність практичних завдань, авторські методики, відповідність стандартам ЗВО чи профстандартам.

Навчальна цінність: як допомагає досягти навчальних результатів; зв'язок із компетентностями (якщо застосовується).

3. Мова і стиль: науково-інформаційний стиль (чіткий, логічний, без емоцій); без розлогих фраз, оціночних суджень і повторів; використання термінології фаху.

Зразок фраз для анотації:

- "У посібнику розглянуто основні підходи до..."
- "Матеріал структуровано відповідно до навчальної програми..."
- "Рекомендовано для студентів спеціальностей..."
- "Містить тестові завдання, кейси та практичні рекомендації..."

ВИМОГИ ДО СКЛАДАННЯ РЕЦЕНЗІЇ НА НАВЧАЛЬНУ ЛІТЕРАТУРУ

Рецензія — це офіційний документ, що містить критичну оцінку змісту, структури, науково-методичного рівня та відповідності навчального видання сучасним вимогам освіти. Вона подається перед виданням посібника або підручника та є обов'язковою частиною експертизи.

Основні вимоги до рецензії:

1. Обсяг: зазвичай 1–2 сторінки (1800–3600 знаків); має бути лаконічною, але змістовною.

2. Структура рецензії:

Загальні відомості: повна назва видання, автор(и), призначення (для кого, з якої дисципліни, освітнього рівня).

Оцінка змісту: наскільки повно й актуально розкрито тематику; відповідність змісту навчальним програмам або стандартам; обґрунтованість добору матеріалу, джерел.

Методичний апарат: чи є структура розділів, висновки, запитання, завдання; наявність інтерактивних елементів, кейсів, тестів тощо.

Науковий рівень: чи відповідає сучасному стану науки у відповідній галузі; дотримання академічної доброчесності.

Мова та стиль: чіткість, грамотність, науково-термінологічна відповідність.

Оцінка практичної цінності: застосування в освітньому процесі; чи сприяє формуванню компетентностей.

Загальні висновки: сильні та слабкі сторони; рекомендація щодо доцільності видання або використання у ЗВО.

Фрази для рецензії:

- "Навчальний посібник відзначається логічною структурою та методичною доцільністю..."
- "Зміст відповідає освітній програмі та чинним стандартам..."
- "Автор дотримується принципів академічної доброчесності..."
- "Видання заслуговує на позитивну оцінку та рекомендоване до використання..."

Хто має право писати рецензію: науковці, методисти, фахівці ЗВО, які мають відповідну освіту, науковий ступінь або досвід у сфері, що рецензується.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Поняття та зміст навчальної діяльності студентів.
2. Наукова організація і планування самостійної навчальної діяльності.
3. Удосконалення індивідуальної техніки пізнавальної діяльності в різних видах навчальних занять.
4. Поняття та види анотацій. Структура написання анотації.
5. Вимоги до написання рецензії.
6. Основні техніки конспектування теоретичного матеріалу

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. **Формування умінь працювати зі структурами тексту:**

Для роботи над письмовою контрольною роботою студент отримує окремий параграф з навчального посібника «Правові засади українського суспільства» частина 1 або частина 2. В процесі опрацювання зазначеного параграфа студенти виконують наступні завдання:

- 1.1. Скласти анотацію до п. ___ навчального посібника;
- 1.2. На підставі складеної анотації скласти план розділу;
- 1.3. Виокремити елементи, які несуть основне смислове навантаження в п. ___ навчального посібника;
- 1.4. В п. ___ навчального посібника виписати з тексту поняття, судження, умовиводи (1-2 в рамках кожної категорії);
- 1.5. Вказати в тексті родові і видові поняття в п. ___ навчального посібника (1-2 в рамках кожної категорії);
- 1.6. Узагальнити (обмежити) поняття, викладені в п. ___ навчального посібника;
- 1.7. Аналізуючи п. ___, приведіть по одній–дві пари понять, що знаходяться в заданих відносинах:
  - ✓ рівнозначність;
  - ✓ перетинання;
  - ✓ порядкування;
  - ✓ протилежність;
  - ✓ суперечність.

2. Формування умінь конспектування тексту:

Викладач на вибір пропонує виконати одне із запропонованих завдань відносно параграфу, який було видано в якості індивідуального завдання:

- 2.1. Скласти плановий конспект п. ___;
- 2.2. Скласти текстуальний конспект п. ___;
- 2.3. Скласти тематичний конспект п. ___;
- 2.4. Скласти вибірковий конспект п. ___;

3. Виробіть систему скорочень слів, словосполучень до розділу п. ___ навчального посібника

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 25. ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Навчально-методична мета – покращити навички захисту прав студентів через призму ефективного використання правових норм освітнього законодавства та закласти правовий фундамент для подальшого ефективного використання норм освітнього законодавства в своїй професійній діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Теоретико-прикладні основи права: конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 015 Проф. осв.(всі спеціалізації) /Д. В. Коваленко, О. П. Варич ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УПА, 2020. – 182 с.
2. Теоретико-правові основи освіти : навч.-наоч. посіб. / О. П. Варич, Д. В. Коваленко; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2018. – 104 с.
3. Мирошниченко В.О., Мирошниченко Ю.А., Фролов Ю.М. Освітнє право у схемах та таблицях: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 145 с.
4. Іваній О.М. Освітнє право України: навчальний посібник. – Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. – 298 с.
5. Яковлева Г. О. Правовий статус учасників освітнього процесу у вищих навчальних закладах у світлі нового Закону України «Про вищу освіту» / Г. О. Яковлева // Право та інновації. – 2016. – № 1. – С. 115–121.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.

4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Науково-педагогічні працівники, педагогічні працівники, наукові працівники, адміністративно-правовий статус, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, колективний договір, посада педагогічного та науково-педагогічного працівника, штатний розпис, доцент, професор, асистент, старший викладач, трудовий договір, контракт, конкурсний відбір, робочий час, робочий день, робочий тиждень, режим робочого часу, норми часу, навчальне навантаження, відпустка, відпустка науково-педагогічних працівників, соціальна відпустка, творча відпустка, заробітна плата, основна заробітна плата, додаткова заробітна плата, підвищення кваліфікації, стажування, атестація педагогічних працівників, атестація педагогічних працівників*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Правовий статус науково-педагогічних працівників.
2. Правовий статус педагогічних працівників.
3. Правовий статус наукових працівників.
4. Гарантії реалізації прав працівників закладів освіти.
5. Проведення конкурсу та порядок укладання контракту з науково-педагогічними працівниками.
6. Робочий час та відпустка працівників освіти.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. *Підвищення статусу професії працівників закладів освіти.*
2. *Сучасний стан регулювання проблеми підвищення кваліфікації працівниками закладів освіти.*
3. *Концепція розвитку педагогічної освіти в частині розширення державних гарантій з реалізації прав працівників освіти.*
4. *Сучасні вимоги до педагогічних працівників.*

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 25.1. Порівняльна характеристика статусів
Завдання: Заповніть таблицю, використовуючи закони України та підзаконні акти.

Критерій	Науково-педагогічний працівник	Педагогічний працівник	Науковий працівник
Освіта			
Основні функції			
Нормативна база			
Право на академічну мобільність			
Особливості атестації			

Таблиця 25.2. Гарантії прав працівників освіти

Завдання: Вкажіть відповідні норми законодавства, які гарантують права працівників ЗВО.

Вид гарантії	Законодавча основа	Практична реалізація
Гарантія стабільного працевлаштування		
Право на підвищення кваліфікації		
Захист від неправомірного звільнення		
Соціальне страхування		
Захист прав у разі конфлікту		

Таблиця 25.3. Конкурс і контракт

Завдання: Встановіть правову послідовність дій під час укладення контракту з НПП.

25.1, Етап процедури	Хто відповідальний	Документи	Термін
Оголошення конкурсу			
Подача документів			
Проведення конкурсної комісії			
Укладання контракту			
Продовження контракту/переукладання			

Таблиця 25.4. Робочий час та відпустка

Завдання: Заповніть таблицю згідно з нормами КЗпП та спеціального законодавства.

Категорія працівника	Тривалість робочого тижня	Вид відпустки	Тривалість відпустки
Педагогічний працівник ПЗСО		Основна/додаткова	
Науково-педагогічний працівник ЗВО		Основна/творча	
Науковий працівник НДІ		Основна	

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Завдання на здатність запам'ятовувати або відтворювати факти

1.1. Назвіть:

1.1.1. Учасників освітнього процесу у закладі вищої освіти згідно з законодавством.

1.1.2. Основні права науково-педагогічного працівника.

1.1.3. Форми студентського самоврядування, передбачені в ЗВО.

1.2. Складіть список понять, які стосуються:

1.2.1. Академічної доброчесності.

1.2.2. Професійних прав і гарантій викладача.

1.2.3. Правового статусу здобувача вищої освіти.

2. Завдання на здатність розуміти та інтерпретувати вивчене

2.1. Відобразіть зв'язки між:

2.1.1. Академічною свободою та обов'язками викладача.

2.1.2. Органами управління ЗВО та правами студентів.

2.1.3. Науково-педагогічною діяльністю та вимогами доброчесності.

2.2. Поясніть:

2.2.1. Чому існує етичний кодекс в закладах вищої освіти?

2.2.2. Яку відповідальність несе працівник ЗВО за порушення академічної доброчесності?

2.2.3. Як забезпечується академічна автономія в межах чинного законодавства?

3. Завдання на здатність застосовувати вивчене у нових ситуаціях

3.1. Складіть:

3.1.1. Пам'ятку для студента щодо прав і обов'язків у процесі навчання.

3.1.2. Перелік дій викладача у разі порушення академічної доброчесності студентом.

3.1.3. Алгоритм звернення до органів студентського самоврядування.

3.2. Розробіть схему:

3.2.1. Управління освітнім процесом у ЗВО.

3.2.2. Взаємодії викладача з адміністрацією під час організації навчального процесу.

3.2.3. Включення студентів до органів управління ЗВО.

4. Завдання на здатність аналізувати, оцінювати та робити висновки

4.1. Порівняйте:

4.1.1. Повноваження науково-педагогічного працівника та керівника факультету.

4.1.2. Академічну свободу студента і викладача.

4.1.3. Права учасників освітнього процесу у приватному та державному ЗВО.

4.2. Дайте критичну оцінку:

4.2.1. Роботі Вченої ради вашого факультету.

4.2.2. Діяльності деканату в частині захисту прав студентів.

4.2.3. Прозорості процедур конкурсного обрання науково-педагогічних працівників.

4.3. Проаналізуйте наслідки:

4.3.1. Призначення викладача без конкурсу.

4.3.2. Відсутності етичної комісії у ЗВО.

4.3.3. Ігнорування участі студентів в управлінні освітнім процесом.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 26. ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Навчально-методична мета – покращити навички захисту прав студентів через призму ефективного використання правових норм освітнього законодавства та закласти правовий фундамент для подальшого ефективного використання норм освітнього законодавства в своїй професійній діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові засади українського суспільства. Ч. 2 : навч. посіб. / І. Г. Васильєва, Н. Г. Васильєва, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2020. – 166 с.
2. Теоретико-правові основи освіти: навч. посіб. / Д.В.Коваленко; Укр. інж.-пед. акад.; – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків: Друкарня Мадрид, 2015. – 260 с.
3. Теоретико-правові основи освіти: конспект лекцій для студ. ОС «бакалавр» денної та заоч. форм навч. спец. 011 Освітні, педагогічні науки / Д. В. Коваленко, О. П. Варич ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УПА, 2019. – 120 с.
4. Теоретико-правові основи освіти: навч.-метод. посібник/ Д. В. Коваленко, О. П. Варич; Укр. інж.-пед. акад., Каф. педагогіки, методики та менеджменту освіти. - Харків: УПА, 2017. - 162 с.

5. Теоретико-правові основи освіти : навч.-наоч. посіб. / О. П. Варич, Д. В. Коваленко; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2018. – 104 с.
6. Яковлева Г. О. Правовий статус учасників освітнього процесу у вищих навчальних закладах у світлі нового Закону України «Про вищу освіту» / Г. О. Яковлева // Право та інновації. – 2016. – № 1. – С. 115–121.

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-іV; станом на 1 січня 2006 року / М-во юстиції України ; М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: [б. в.], 2006. – 126 с.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

ПЛАН:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Виступи з усними повідомленнями та презентаціями.
3. Робота з таблицями.
4. Виконання практичних завдань.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕМИ: *Науково-педагогічні працівники, педагогічні працівники, наукові працівники, адміністративно-правовий статус, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, колективний договір, посада педагогічного та науково-педагогічного працівника, штатний розпис, доцент, професор, асистент, старший викладач, трудовий договір, контракт, конкурсний відбір, робочий час, робочий день, робочий тиждень, режим робочого часу, норми часу, навчальне навантаження, відпустка, відпустка науково-педагогічних працівників, соціальна відпустка, творча відпустка, заробітна плата, основна заробітна плата, додаткова заробітна плата, підвищення кваліфікації, стажування, атестація педагогічних працівників, атестація педагогічних працівників*

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Принципи та процедура атестації педагогічних працівників.
2. Перелік кваліфікаційних категорій та педагогічних звань педагогічних працівників.
3. Особливості атестації наукових та науково-педагогічних працівників вищої категорії.
4. Порядок присвоєння вчених звань.
5. Порядок отримання наукових ступенів.

ТЕМИ ДЛЯ УСНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Порядок присвоєння кваліфікаційних категорій та педагогічних звань педагогічним працівникам.
2. Порядок отримання наукового ступеня «доктор філософії».
3. Порядок отримання наукового ступеня «доктор мистецтв».
4. Порядок отримання наукового ступеня «доктор наук»: можливі варіанти.
5. Порядок присудження вченого звання «доцент».
6. Порядок присудження вченого звання «професор».

РОБОТА З ТАБЛИЦЯМИ

Таблиця 26.1. Види атестації в освіті

Завдання: Заповніть таблицю відповідно до чинного законодавства та процедур атестації.

Категорія працівника	Вид атестації	Мета	Періодичність	Нормативна база
Педагогічний працівник ЗЗСО				
Науково-педагогічний працівник ЗВО				
Науковий працівник НДІ				

Таблиця 26.2. Органи, що здійснюють атестацію

Завдання: Визначте, хто має повноваження проводити атестацію в кожному випадку, і вкажіть роль Вченої ради.

Категорія працівника	Орган, який проводить атестацію	Повноваження органу	Участь зовнішніх експертів (так/ні)
Педагогічний працівник			
Науково-педагогічний працівник			
Декан факультету			

Таблиця 26.3. Етапи атестації педагогічного працівника

Завдання: Заповніть таблицю на прикладі атестації у закладі загальної середньої освіти.

Етап атестації	Зміст етапу	Відповідальна особа/орган	Документи, які подаються
Подання заяви			
Ознайомлення з вимогами			
Проведення уроку/заняття			
Прийняття рішення			

Таблиця 26.4. Порівняння атестації педагогічних і науково-педагогічних працівників

Завдання: Зробіть порівняльний аналіз і вкажіть, у чому полягає принципова відмінність процедур.

Критерій	Педагогічний працівник	Науково-педагогічний працівник
Підстава для атестації		
Хто оцінює		
Можливість апеляції		
Присвоєння категорії/звання		

Таблиця 26.5. Типові помилки під час атестації

Завдання: Наведіть приклади реальних чи гіпотетичних помилок і запропонуйте способи їх уникнення.

Категорія помилки	Приклад ситуації	Правові наслідки	Запобіжні заходи
Порушення строків			
Відсутність чітких критеріїв оцінки			
Втручання в роботу атестаційної комісії			

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Вирішить проблемні правові ситуації:

Правова ситуація 1.1. Викладач ЗВО намагається поєднувати викладання з роботою в комерційній структурі, але адміністрація факультету забороняє це, вважаючи порушенням трудової дисципліни.

Чи має право викладач займатися іншою діяльністю?

Якими актами врегульовано сумісництво в освітній сфері?

Правова ситуація 1.2. Кандидат на посаду доцента виграв конкурс, однак не має педагогічного стажу. Вчена рада відмовила в укладенні контракту, посилаючись на це.

Чи є наявність педагогічного стажу обов'язковою умовою для зайняття посади доцента?

Які документи визначають кваліфікаційні вимоги до НПП?

Правова ситуація 1.3. Вчена рада ухвалила рішення щодо змін до статуту університету, але не направила їх на погодження засновнику. Через 3 місяці зміни набули чинності внутрішнім наказом ректора.

Чи можуть зміни до статуту набирати чинності без погодження із засновником?

Який порядок встановлює зміни до статутних документів ЗВО?

Правова ситуація 1.4. Департамент освіти призначив нового директора ЗПТО без конкурсу та без погодження з педагогічним колективом.

Чи відповідає процедура законодавству?

Які нормативно-правові акти регулюють порядок призначення керівників ЗПТО?

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Варич Оксана Петрівна
Коваленко Денис Володимирович

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ ПРАВА

Методичні рекомендації
до практичних занять для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 23.10.2025. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 6.91. Обсяг 1,786 Мб. Зам. № 347/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна